

1. Ασημένιο τάσι του Μακρυγιάννη, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, Αθήνα, αριθ. αντικ. 3730,
Εξωτερική όψη.

ΤΑ ΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗ

Στον Καθηγητή κύριο Δημ. Λουκάτο,
αφέρωμα για τα 80 του χρόνια

Τα τάσια του Μακρυγιάννη, αντικείμενα επώνυμα πολυσυμβατης αξίας, αφού υπήρχαν προσωπικά σκεύη του πολυυσζητημένου Νεοέλληνα αγωνιστή, δημοσιεύονται για πρώτη φορά με την επιδιώξη να γίνουν ευρύτερα γνωστά σαν δείγματα ιδιαίτερης ιστορικής, λαογραφικής και καλλιτεχνικής σημασίας.

Ενδιαφέροντα στοιχεία αποδίδει ο συσχετισμός ανάμεσα στα γραπτά κείμενα^{*} του Μακρυγιάννη και τις κούπες του, διότι αποκαλύπτει το στενό σύνδεσμο αντικειμένων και γραπτών μαρτυριών: απόρροια, ο συναρπαστικός διάλογος ανάμεσα στα «απελέκτητα γράμματα»[†] και τα «πράγματα», όπου προσφιλείς εκφράσεις, προσωπικά συναισθήματα και εικόνες αλληλοσυμπληρώνονται, οδηγώντας σε μία αμεσώτερη προσέγγιση γνωριμίας.

Κατερίνα Κορρέ - Ζωγράφου

δρ. Φ., Λέκτορας Πανεπιστημίου Αθηνών

Το τάσι² (τάσι, το: κύπελλο- τουρκ. tas) ή κούπα³ (κούπη το, λατιν. cupa) ή κικάρη⁴ (στα «Άγραφα», αντικείμενο αθαέν, μημαρικό, συνήθως ώστος⁵ αλλά και κάποτε μόνωτο, με τοιχώματα κάθετα ή που «ανοίγουν» καθώς κατεβαίνουν προς το χέλιος, με ομφαλό ή χωρίς στον εσωτερικό πυθμένα, με ιδιαίτερη βάση ή χωρίς, αποτελεί ένα από τα βασικά σκεύη τοποθέτησης ποσότητας συνήθως υγρού (νερού, κρασιού, γάλακτος - αντίστοιχα νερόκουπα, κρασόκουπα).

Το τάσι, σκεύος λειτουργικό, δεμένο με την καθημερινή ζωή του Νεοέλληνα, εξελίσσεται σε αντικείμενο που παίρνει μια ιδιαίτερη θέση στις ποικιλεῖς πτυχές του λαϊκού θίου: στο δη-

μοτικό τραγούδι π.χ. συγχέει είναι οι αναφορές όχι μόνο στο υλικό (ασήμι, γυαλί, κρυστάλλιο, πορσελάνη), στην προδευτουσα (π.χ. κούπη «αρακάνωτη»)⁶, στη χρήση (κρασόκουπα, νερόκουπα), στο χρώμα («παντζεχρένια»)⁷ αλλά και ο ιδιαίτερος θαυμασμός μπροστά στη θέσα του, πολύτιμο και ποικιλόμενο με διάφορους τρόπους καθώς ήταν.

Η κούπα -το τάσι- στην περίπτωση των κλεφταρματολών και γενικότερα των αγωνιστών του 21 -αντίκει σε ένα τακτικό (υσνούλο, «σετ») μαζί με τον υπόλοιπο οπλισμό και είναι χαρακτηριστικό πώς άμοια ή συγγενή θεματολογικά στοιχεία διακοσμούν πάλες, ντουφέκια, χαρμπιά, μεντούλαρια και κούπες, πιθανή ένδειξη της

εκτέλεσης της παραγγελίας από τον ίδιο τεχνίτη σε ένα και το αυτό οργυροχοιδέργαστηριο εξ ου και οι τεχνοτροπικές σχέσεις ή το άμεσα σχετιζόμενο ρεπερτόριο που συνδέει «ομάδες»⁸ αντικειμένων.

Συχνές είναι οι αναφορές της κούπας στα κλέφτικα δημοτικά τραγούδια τα οποία, ευρύτερα, αποτελούν σημαντική πηγή γνώσης του οπλισμού⁹ των κλεφταρματολών. Γενικά στην ομάδα των τραγουδιών αυτών η κούπα θεωρείται σκεύος πολύτιμου που χρησιμοποιείται κυρίως για πόστη κρασιού και νερού.

Σε κλέφτικο που συγκαταλέγεται ανάμεσα στα «αρχαίοτερα» του είδους και αφορά στον αρματολό Μαλάμο¹⁰ που φέρεται ότι επαναστά-

τησε στα 1585 κατά των Τούρκων υποκινούμενος από την Ενετική δημοκρατία αναφέρεται κούπα ανάμεσα στα προς τον Μπέη δώρα:

Πολλά τα έπι την Μπέη μου. -Καλώς τον καπετάνο.

Μαλάμι, τι μου ήφερες, χάρισμα νε μου δώντες;

- Χίλια φλωράκια καζάντια, αυτά είναι δικά σου σύφερα και αστυμόκουπα και δέκα χρυσά ζάρφια.

Στα κλέφτικα των γυιών του Δημάκη¹¹ (1765):

Γράφουν και στέλνουν γράμματας το δολίο Κυρ-Δημάκη να στείλη κι αστυμόκουπα να πίν' ο καπετάνος.

Στα τραγούδια των Βέβα, Γρίβα και Κατσιγιάννη¹² (1760-1780):

Ο Βέβας πήν' με το γυαλί, ο Γρίβας με την κούπα, κι ο δόλιος ο Κατσιγιάννος με μαστρατού αστυμένιον

Στο τραγούδι του Κατσιγιάννη¹³, κλέψτη της Αιτωλοακαρνανίας και των Αγάρων, νικήτη του Αιθανού Βελή - Γκέκο (1806), ενδιαφέρον παρουσιάζει ο υπαίνιγμός σκεύευς προφανώς του ίδιου σχήματος - κούπας- ενώ παράλληλα σημειώνεται διαφοροποίηση του υλικού κατασκευής:

Κι ο Βελή-Γκέκας έτρωγε σ' ενού πάσα το σπίτι.

Τρία κοράκια τον κερνούν κ' οι τρεις ξανθόμαλλούνες,

η μια κερνάει με το γυαλί, η άλλη με το κρουστάλλι, η τρίτη την καλύτερη με τ' αστυμένο τάσι

Στην κατηγορία των αντικειμένων που χρηματοπιθήκων από πολεμεί στέξ (διότι υπάρχουν και άλλες κατηγορίες π.χ. τα λουτρικά τάσια) συγκαταλέγονται τα τάσια του Μακρυγιάννη που ανήκουν στις Συλλογές του Εθνικού και Ιστορικού Μουσείου (με τα αριθμός 3730, 3732 αντίστοιχα) τα οποία και αποτελούν «μνημεία» όχι μόνο της Νεοελληνικής παραδοσιακής Τέχνης αλλά και της Ιστορίας των Νεώτερων Ελληνισμού. Τα τάσια του στρατηγού δωρήθηκαν μαζί με άλλα ενθυμήματα του αγωνιστή στο Εθνικό και Ιστορικό Μουσείο από το γυιό του, στρατηγό Κίτσα Μακρυγιάννη¹⁴, που γεννήθηκε στα 1848 και πέθανε 100 χρόνια αργότερα.

Από την απώληση αυτή ιδιωμένα τα τάσια του Μακρυγιάννη αποτελούν - όπως και πολλά εκθέματα των συλλογών του Μουσείου αυτού- σκεύεν πολυστημάτια διότι απαρτίζουν, λόγω της επωνυμίας τους, μαζί με τα υπόλοιπα αντικείμενα που ανήκαν στον στρατηγό, μια ομάδα ιδιαίτερης σημασίας από όπου όχι μόνο αισθητι-

κή - καλλιτεχνική αλλά και λαογραφική και ιστορική.

«Ασπιμένιο» τάσι (Εικ. 1)

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο
αριθ. αντικ. 3730
υλικό: ασημί επίχρυσο, σαθάτι
δ. 14,7 ό. 5, 6
τεχνική: χυτή, χορακτή, σαθατλιδική
χρονολογία: ca. 1843/1845

Στο εωτερικό μορφό «θυρέος» που απεικονίζει δικεφάλο με στέμμα που κρατεί σκήπτρο και σφίρα λόγω της θέσης των κεφαλιών εναλλάσσονται προς άλλα ατραπούς.

Στον ομφαλό της εξωτερικής επιφάνειας κύκλος με επίγραμμα θέμα, πλαισιωνεται από συνεχή φυλλόσχημα ολύμπια, στα πλαϊνά, σε παραπαττική διάταξη: α) πολωμόρφο οικόδομη με εικόνα αναγνωρίζονται τα «Παλαιά Ανάκτορα» με την αετωματική πρόσωψη και το μαρμάρινο πρόπολο. Στα δεξιά, μορφή φουστανελλοφόρου με φέσι και πάσα (Ωβην) απλώνεται η κεφαλή και -ορκίζεται- πάσι τη συνάντηση που αποδίδεται σε σχήμα Εξόπλισμον ελπιτάριου μπροστά του, ενώ δίπλα του απεικονίζεται ανανεώσιμα σημάτια σε κοντό που καταλήγει σε σταυρό. Πίσω του συνωμοθύανται άλλες φυγούρες.

Στα αριστερά, έφιππος άνδρας (Καλλέργης) και πίσω του άλλες μορφές. Στο κέντρο, μπροστά από το παλάτι, αποδίδεται το πλήθυσμα περιληπτικά με σειρά κεφαλιών που εμφανίζονται εκ των οπίστεων. (Εικ. 2).

β) μορφή αρχαίου πολεμηστή κρανοφόρου που κρατεί δόρυ και ασπίδα με γοργονείο δεξιά του δενδρά και φυτά σχηματίζουν δέρματα στη ρίζα του οποίου «κάθεται» συκώδης ανθρώπινη κεφαλή. Ο πολεμηστής απεικονίζεται κοντά σε αρχαίο οικόδομη με τριγωνική απόληξη. (Εικ. 3)

γ) Αθηνά, κατ' ενώπιον κρανοφόρων σπηλαίων το χέρι σε ασπίδα με γοργόνειο και πλαισιωνεται από φυτεύσι με άνθη σε επιφάνεια σε τελευταία κάθεται κουκουβάγια δεξιά και αριστερά ανά τρεις κοντοί με σημάτια και πολεμικά σύμβολα «στάσμα». (Εικ. 4).

δ) αρχαιόσπερχη ανδρική μορφή με ένα σκαριάστη «στάσμα», το άλλο «άντε»-, με ρούχο που αναζείται, περιττώ πέδιλα στα πόδια και κρηπούς στο χέρι από το σώμα του: «Σκενώεις κέρας Αμαδείας». Διπλά στα αριστερά, ανθρώπινο σθέαμα που αποδίδεται σε πλαϊνά μαντίλια των ανθρώπων, τα μαπκελές ασημένιες κι άλλα εκείνων του πληθυσμού κι έδαιναν ντελάλ και φώναζε και τάδιναν εκείνων οπού τάχασαν».¹⁶

Και στα Οράματα: «Και να γένουν αυτά, Κύρι μου, να στερεύσουνε, στάθης οχτώ μήνες, η παντοδυναμία σου κι η βασιλεία σου κι δεν μάθως μήτη σε όλο το κράτος, ούτε αδικήθη κανένας...».¹⁷

«και έμαι και ορκισμένος εις τον Θεόν δ' αυτό, ότι είναι δώρων του Θεού, κι δυνίστην δέ μάτως μήτη κανενού· ο κόδιμος εργαζόταν και ο Θεός μας έκαμεν Σύνταμα, να άσσει πατρίδα, θρησκεία και βασιλεία».¹⁸

«Να μην δξάσσουμεν τον Θεόν; Την

Σε δευτερη γραμμή: ΤΟ ΤΑΞΙ. του. ΜΑΚΡΙ-ΓΙΑΝΗ

Το τάσι με τον αριθμό 3730 αποτελεί την απεικόνιση της «ιστορίας» του Συντάγματος (οπην, οποια, καών είναι γνωστό, πρωταγωνίστησε ο Μακρυγιάνης), με τα παλαιά ανάκτορα στο βάθος, τον Όθωνα να ορκίζεται πίστη στο Σύνταγμα, τον Καλλέργη έφιππη και το πλήθυσμα στο κέντρο. Η ιδέα του πλήθους δινεται κατά τον Βυζαντινό τρόπο με επαναλαμβανόμενα ημικύκλια ή με τα στίγματα των κεφαλιών που επισυρέωνται το ένα πάνω από το άλλο.

Την σκηνή του πλήθους περιγράφει ο Μακρυγιάνης στα Απομνημονεύματα με τον δικό του ιδιαίτερο τρόπο:

«Βγαίνοντας έξω μ' ακολούθησαν όλοι οι πολίτες. Ήρθαν κ' από τα χωριά, οπου τους είχα παραγέλει. Και μας πήραν εις τα χεριά δύοντας οι δάος. Χάλεψαν να μπούνε από τα παλεύρια εις το Παλάτι. Τότε τους μίλησα νάνους την μεγαλύτερη αρετή και πατριωτισμόν. «Εμεις θέλομεν να μάς δώσων ο Βασιλέας μας εκείνον που αποχήτησαν με το αίμα μας και υσιείς μας, οπού το καταπάτησε κι ο Καποδιστριας. Οι Δύναμεις τον οδήγησαν να μάς δώσω σύνταμα, όταν τον αναγνώρισαν βασιλέα μας κι ήρθε εδώ και υποσκέθη κι ως σήμερον δεν τόβαλε σ' ενέργεια. Να το βάθη τώρα και είναι Βασιλέας μας. Και να μας κυβερνάγγη συνταματικώς. Δι αυτο, αδελφοί, σηματικήσαμεν και κιντυνέψαμεν, κι όχι να κάμψωμεν ατάξεις: ούτε εις το περιβόλι να μην πλησιάσῃ κανένας και πειράξει ούτ' ένα φύλλο».¹⁹

Στη σκηνή αυτή επανέρχεται έναν από τα Απομνημονεύματα τονίζοντας το αναίματο του κινήματος:

«Σας λέγω, αδελφοί αναγνώστε, ότι ο ευλογημένος ο λαός της πρωτεύουσας δεν θήκαν έξω από τον γενναίον πατριωτισμό τους κι' από την απεριγραφή αρετή τους ούτε μίαν τρίχα. Πέφταν μαντίλια των ανθρώπων, τα μαπκελές ασημένιες κι άλλα εκείνων του πληθυσμού κι έδαιναν ντελάλ και φώναζε και τάδιναν εκείνων οπού τάχασαν».¹⁶

Και στα Οράματα: «Και να γένουν αυτά, Κύρι μου, να στερεύσουνε, στάθης οχτώ μήνες, η παντοδυναμία σου κι η βασιλεία σου κι δεν μάθως μήτη σε όλο το κράτος, ούτε αδικήθη κανένας...».¹⁷

«και έμαι και ορκισμένος εις τον Θεόν δ' αυτό, ότι είναι δώρων του Θεού, κι δυνίστην δέ μάτως μήτη κανενού· ο κόδιμος εργαζόταν και ο Θεός μας έκαμεν Σύνταμα, να άσσει πατρίδα, θρησκεία και βασιλεία».¹⁸

2. Ασημένιο τάσι. «Ιστορία» του Συντάγματος.

3. Ασημένιο τάσι. Κρανοφόρος πολεμιστής

θραδιάν μόνο της τρίτης Σεπτεμβρίου, δεν σου λέγω όλα και άλλα πλήθος, εκείνην την θραδιά οπού θα γινόμαστε στάχτη όλοι, και το σπίτι, το αστόχησε...¹⁹

«Την τρίτη Σεπτεμβρίου, ανοιχτά τ' αργαστήρια, γράφεται το Σύνταγμα δέν ματώνει μότη, δεν αδικείται κανένας...²⁰

Τη γενική αωτηρία αποδίδει στη θεία επέμβαση: «τους έσωσες αυτούς και μας, το 1843: εκοπαίστες, η παντοδυναμία σου και η βασιλεία σου, σχήμα μήνες οπού ήμσταν λουσαδέμνοι, γνήσιοι και ξένοι, και δεν φίρονται να ματωσει μητρή έσωσες βασιλεά και μας»²¹ και σε άλλο σημείο: «Ιδου, αδελφοί, ο Θεος πάλε έκαμψεν το έλεος του και μας πέρα μόνος του το αγαθό του δύρο και μας προστάτεψε κι' εμάς και τον Βασιλέα μας, όύτε αυτός ν' αγαναχτήστε ανανίσιον μας, ούτε εμείς εις τον Βασιλέα μας. Κας φώτισες και τα δύο μέρη εις το εξής θα ζήσωμεν με την ευλογίαν του Θεού ως πατέρας με τα παιδιά. Διώχνομεν αύριον και τους Μπαμαρέζους. Και να είμαστε γενναῖοι εἰς αυτούς, να μη θυμήσαν κανέναν πάθος από μας να πειράστη κανέναν, ή να τον διατυπώσῃ όσο να πάνε εἰς την ευκή του Θεού. Τώρα εσείς όλοι οι αγαθοί άνθρωποι να πάγια ο καθένας εἰς το σπίτι του α' φέρεται τ' άρματα του, καθώς ο άρρωστος κι' εγώ και βασώ εις το χέρι το μπαστούνι μου, όπου θλέπεται· και πήρα το σκαλιότηρι μου κι εργάζομαι εἰς τον κήπο μου και εἰς τ' αμπέλου μου κι ελιές μου, ότι ζυγώνει κι ο τρύγος. Αυτό είχα να σας ειπώ, αδελφοί». Σε δύο ώρες δεν έμεινε κανένας από αυτούς...»²²

Οι παραστάσεις στα τρία συνεχόμενα διάχωρα (Αθηνά, «Ερμής», αρχαίος πολεμιστής κοντά σε ναό) υπανιστάσαντα την αρχαιολατρεία του Μακρυγιάννη, φανερή σε πολλά σημεία των γραπτών του κειμένων: «είχα δύο αγάλματα περιόρμα, μία γυναικά κι' ένα βασιλόπουλο, απόρια-φαινόνταν σα φλέθες τοσ έντελεσίν είχαν». Οταν ήλασαν τον Πόρον, τάχαν πάρει κάτι στρατιώτες,

και εις τ' ἄργος θα τα πουλούσαν κάτι Ευρωπαίων χίλια τάλαρα γύρευαν. Άντεσα κι εγώ εκεί πέρναγα· πήρα τους στρατιώτες, τους μίληρα «Αυτά και δέκα χιλιόδες τάλαρα να σας δώσουμε, να μην το καταδεχτήτε να βγούν από την πατέριδα μας. Δι' αυτά πολεμήσαμεν (Βγάλων και τους δινά τρακόδια πενήντα τάλαρα) κι οταν φιλιωδούμεν με τον Κυβερνήτη (ότι τρωγάμαστε) και σας δίνει δι του ζητήσετε δια να μείνουν εις την πατέριδα απάνων». Και τάχι κρυμμένοι. Τότε με την αναφορά μαρτιών τον Βασιλέως να χρησιμέψουν την πατέριδα μας...»²³

Προσφέροντας το αγάλματα στον Όθωνα ο Μακρυγιάννης θα του πει: «Τ' αγάλματα είναι γερά πράματα, τα προσφέρων δώρων εις τον γενικόν πάτερα να χρησιμέψουν δια την πατέριδα μας».²⁴

Αξιοσημείωτο γεγονός θα μπορούσε

αλλώττως να χαρακτηρίστε η εμμονή

του Μακρυγιάννη στην περιγραφή

αντικειμένων «παλαιών» ενώ έντονο

είναι στο γράπτα του το συναντήμα

της «ελληνικής» ιδιοτήτας

των αρχαίων αλλά και «ο φόδος» τη

χώρης απότομης τους από «φραγκο-

φερμένους» έζενους...

Σε κάποια αφήγητη ονείρου αγωνιστή

στο Μακρυγιάννη γίνεται αναφορά

προφανώς αρχαίας επιγραφής:

«κινηγάνουν απάνω εις το Τρελο-

βουνί (Υμηττός), και ήταν μια πολαι-

νή εκκλησία και κατέβηκαν κάτω οι

δύο τους και ήθραν μια πέτρα έμφρ-

φη και είχε κεφαλικό γράμματα και

του λέγει ο γέρος του αγωνιστή

Βλέπεις αυτείνη την πέτρα: αυτείνη

γυρεύουν να πάρουν οι Αγγλοί και οι

άλλοι, και θυσιάζουν τόσον καιρό και

τυντεύουν κάθε στιγμή αυτών την

τοπονό, ότι να κάμουν, και τα βασι-

λείου τους να έδιδάσσουν όλα, αυτεί-

την πέτρα που μείνει εις τόπο της

ασθαλεύτη, και του κάκου κοπάδιαν

όλοι αυτείνοι, και δι τι κάνουν θα

βρούνε ότι τον καιρό τους, και πέ-

τρα αυτείνη είναι δική σας, δεν μπο-

ρει να σας την πάρει κανένας από

όλους αυτούς και να μην φοβά-
στε».²⁵ Σε όλη περίπτωση αναφέ-
ρεται στη συστηματική απογύμνωση
των μνοστηριών: «πολλοί αλλόθρη-
σκοί, ως περιηγηταί, και άλλοι ασε-
θεί δικοί μου ήρθαν και έρχονται εις
τα μοναστήρια σας και σας απατούνε
και σας πήραν πολιτικά πρόματα της
θρησκείας μας και αρχαίας, και τα χό-
νομεν εμεις και τα λαδαίνουν άλλοι
οπού δεν τα χουν, και θα δώσετε λόγον
δι' αυτά και εις τον θένον και ανθρώπους».²⁶

Ο Μακρυγιάννης δεν παραλείπει σε
κάθε ευκαιρία να επισημάνει «πα-
λαιά» αντικείμενα: «Όταν ήμαστε
εις ἄργος θα προκομίνος ἀνθρώπος και πλούσιος, με πολλές
αντίκεις, ήρθε από την Εύρωπη».²⁶
Χαρακτηριστικές και οπωδόπιοτε
ενισχυτικές της άμετρης προνο-
λατρείας του Μακρυγιάννη μπορούν να θεωρηθούν οι αναφορές του σε
συγκεκριμένα ιστορικά πρόσωπα της
ελληνικής ιστορίας για τα οποία
εκφράζεται με τις δικές του κατα-
σταλαγμένες απόψεις:

«Όλοι οι προκομίνοι άντρες των
παλαιών Ελλήνων, για γοναῖο λόγη
της ανθρωπότητος, ο Λυκούργος, ο
Πλάτων, ο Συκράτης, ο Αριστείδης, ο
Θεμιστοκλής, ο Θρασύβουλος, ο Δη-
μοστένης και οι επίλοποι πατέρες
γενικών της ανθρωπότητας κοπάδιαν
και βασανίζονταν νύχτα και ημέρα μ'
ορετή, με λικνίειναν με καθρών εν-
θουσιασμόν να φωτίσουν την
ανθρωπότητ και να την αναστήσουν
νάχη αρετή και φύτα, γενναιότητα
και πατρωτισμόν... Χάνοντας αυτήν
εχάθη και η πατέριδα τους η Ελ-
λάς, έσθητε τ' ονόμα της. Αυτήν οι
δεν τήραν να θησαυρίσουν μά-
ταια και προσωρινά, τήραγαν να φω-
τίσουν τον κόσμο με φώτα παντοτι-
νά. Έντυναν τους ανθρώπους αρετή,
τους γύμνουν από την κακή διαγω-
γή και τοιύτων θεωρούσαν γενικώς
την ανθρωπότητ και γενόνταν δάσκα-
λοι της αλήθειας».²⁷

«Γενναίοι προπατέρες, Μιλτιάδη,
Θεμιστοκλή, Αριστείδη, Λεωνίδα κι

επίλοποι γενναίοι άντρες, μην πε-

4. Ασημένιο τάσι. «Αθηνα»

5. Ασημένιο τάσι. «Ερμής»

ρηφανεύεστε οπού κάμετε τόσα μεγάλα και γενναιά κατορθώματα και σας εγκωμιάζουν δόλος ο κόσμος - δεν τα κάμετε εσείς μόνοι σας: οι στρατιώτικοι και οι πολιτικοί σας βοηθούσαν, σας βοηθούσαν οι φιλόσοφοι με αρετή, με φύτα πατριωτικά. Εκείνοι είχαν αρετή και φύτα, εσείς γενναιότητα και καθαρόν πατριωτισμόν». ²⁸

Σε άλλο σημείο γίνεται ενδιαφέρουσα επίληψη προς σύγχρονή του προσωπικότητα: «Πάμε Ναπολέων, να ιδουμέν τους παλίους τους Ἑλλήνες εις το μέρος οπού κατοικούνε, ναβρύειν τον γέρο Σωκράτη, τον Πλάτωνα, τον Θεμιστοκλή, τον λεβέντη Λεωνίδα και να τους επισύμεν τις χαροποιες ειδοπές, οτι αναστήθηκαν οι απογόνοι τους οπού ήταν χαρέμενοι και οδηγούμενοι από τον κατάλογον της ανθρωπότητος...», και λίγο πιο κάτω:

«Εσύ Κύριε, θ' αναστήση τους πεθαμένους Ἑλλήνες, τους απογόνους αυτην των περιφρύμων ανθρώπων, οπού στόλισαν την ανθρωπότητα μ' αρετή. Και με την δύναμη σου και την δικαιούση σου θέλεις να έσανωντανέψης τους πεθαμένους· και η απόφασή σου η δίκια είναι να ματαιώθη Ελλάς, να λαμπτυνθή αυτηγή και η μερικότητα του Χριστού και να υπάρξουν οι τίμιοι και οι αγαθοί ανθρώποι, εκείνοι οπού περαστίζονται το δίκιον». ²⁹

Το θέμα της Αθηνάς, επίσης αρχαιολατικού χαρακτήρα, καταλύπτει το επόμενο διάχρονο της κούτας: έχει ήδη θεωρηθεί μία από τις «δημοφιλέστερες» Νεοελληνικές πάραστασεις της παραδοσιακής αργυροχώσας και μπορεί να υσυστείται με άλλα σύγχρονα, αλλά και παλιότερων των ετών κατασκευής των αντικειμένων του Μακρυγάννου έργα, τα οποία είναι δυνατό να αναζητηθούν σε πολλαπλές εφαρμογές³⁰ (τυπωφέρια, πάλες, μεντουλάρια, παλάσκες, κοσμήματα, κουτιά, κιουστέκια).

Η απεικόνιση αυτή χρηματοποιείται προφανώς με συμβολικό χαρακτήρα, με επιθυμία σύνδεσης του θέματος

της Αθηνάς με το ένδοξο αρχαιοελληνικό παρελθόν, στοχείο που ανταποκρίνεται στις προγονολογτικές τάσεις του αγνωστή. Η στα παλαιότατα αργυροχώσα παραδείγματα παράσταση μιας Αθηνάς κατά το μάλλον ή ήτταν «ακαδημαϊκής»³² (με «καλύτερες» εκπροσωπήσεις στις παλάσκες με τους αριθμούς 7123α.δ, 4203α, 4203β (Γεωργίου Καταστούρη), 2951α (Νικολάου Φώτου Τζαβέλλα) του Εθνικού και Ιστορικού Μουσείου, στις παλάσκες του Πετρόπειτη Μαυρομάχηλη με τους αριθμούς 6069, 6070 καθώς και σε εκείνες του Αλεξίου Βλαχόπουλου με τους αριθμούς 6173 που ανήκουν στο Μουσείο Μπενάκη), μπορούν να θεωρηθούν πρόδρομες φάσεις της χρονικά μεταγενέστερης απεικόνισης της Αθηνάς της κούπας Μακρυγάννη πρόκειται για απεικόνιση που ζεκινάει από τις παραπάνω αναφερόμενες ακαδημαϊκές «εκδόσεις» για να περάσει σε όλα παραδείγματα όπου η Αθηνά εμφανίζεται με φόρμα μαστικό αλλά αρκετά «αρχαιοπνήτια» (π.χ. στις παλάσκες του Νικ. Φ. Τζαβέλλα³³ του Εθνικού και Ιστορικού Μουσείου - με τον αριθμό 2950α) και να καταλήξει στον τύπο μας Αθηνάς πριν παραστεί «λαικής»³⁴ με σταύρο στο λαιμό, κάποιες φετιν άκρων, που παρουσιάζει μια ελαφρά κλίση της κεφαλής προς τα αριστερά (δεξιά προς τον θεατή) και στηρίζει το αριστερό χέρι σε ωμοφόριο ασπίδα (πθλ. παλάσκες με τους αριθμούς 6177 (Μουσείο Μπενάκη) παλάσκα ιδιωτικής συλλογής Κ.Κ., (Αθηνα), 256 Πελοποννησιακού Λαογραφικού Ιδρύματος, (Ναυπλίο), ιδιωτικής συλλογής Α. Χατζή (Γάννενα) και 494, 589 ΜΕΑΤ Α. Χατζή (Αθηνα)).

Παρόμοια παράσταση προέρχεται από το θηκάρι της πάλας του Σουλώτη αγνωστή Ν. Ζέρβα³⁵ του Εθνικού και Ιστορικού Μουσείου Αθηνών (αριθ. 5436).

Στο επόμενο διάχρονο απεικονίζεται αρχαιος ναός που παρά την σε γενικές γραμμές «αρχαιοπρεπή» αρχιτε-

κτονική του μορφή θα μπορούσε, νομίζω, να ταυτιστεί με τον Παρθενώνα, θέματα προσφύλλες και καθημερινό του αρχαιολόγητρο Μακρυγάννη.

Ο λόρδος της Ακρόπολης αναφέρεται από τον ίδιο σε δύνειρα: «πριν αυτό το κίνημα, την άλη μέρα έγινε, θέλω τη νύχτα εις τον υπόν μου κατέβαινε από το Κατέρι (Ακρόπολη) ένας μεγάλος ποταμός, μεγάλη θελούρα». ³⁶

Ο αρχαιος πολεμιστής με την πλήρη πολεμική εξέρτηση που στέκει ανάμεσα σα αρχαίο ναό και έξαρμα δρίσκει αντίστοιχες απεικονίσεις σε υλικό που προσφέρεται για σύγκριση από τον Ηπειρώτικο χώρο: στο θηκάρι της πάλας του Σουλώτη αγνωστή Αδ. Ζέρβα³⁷ (Εθνικό - Ιστορικό Μουσείο, αριθμός 5437) αρχαιος «Ελλήνας πολεμιστής καρφώνει με το δόρυ του φτερωτά δράκοντα: στο ίδιο θηκάρι αποδίδεται -στη σαβαττιδική τεχνική- μονομαχία ανάμεσα σε αρχαιούς οπλίτες ενώ σε άλλο διάχρωτο του ίδιου αντικειμένου υπάρχει κέρας της Αμαλθείας (πθλ. επόμενο διάχρωτο κούπας Μακρυγάννην).

Το άγαλμα με τα χαρακτηριστικά σύμβολα- κτηρύκειο, φτερωτά πέδιλα, κέρας της Αμαλθείας στο επόμενο διάχρωτο - πιστεύω ότι μπορεί να ταυτιστεί με κάποια μορφή Κερδουσού Ερμή (αντίστοιχο υγραφικό παράδειγμα προέρχεται από τις τοιχογραφίες του αρχοντικού Χρ. Νικολαΐδη³⁸ της Σύρου, 1860/61). Ισως, εδώ, γίνεται υπανιγμός των εμπορικών ενασχόλησεων του αγνωστή, ενώ τα καράβια θα μπορούσαν να υποχειταύν με την αγάπη του στεριανού Μακρυγάννη προς τη θάλασσα και την καλή του γνώση των σκοριών που φανερώνεται σε ποικίλα σημεία των κενεύων του:

«Βλέπω εις τον υπόν μου ότι ήμουν μέσα εις ένα μεγάλον τριπόντι και εις τα κατάρτια του» κλπ. «αρμένιεν ένας τριπόντης»³⁹
«πήραν μιάν φελούκα και την έριξαν εις την θάλασσα»⁴⁰ «εμείς καθισάμεν μέσα εις το μεγάλο καράβι και εσείς πήρετε την φελούκα δια σιρ-

γιάνιν»⁴¹ «εγώ έχω το καράβι και εσύ την φελούκα είς τα χέρια δια το εμπόριόν σου»⁴² «με πήγαν κάτω εις την θάλασσα, και ήταν μια λαμπτή φεργάδα»⁴³

«Η Χάρη της ήταν στο ψηλότερο κατάρτη»⁴⁴

«εκείνη (το παπόρι) ζύγωνε πλησίον μας· και όσο ζύγωνε, τόσο μίκρυνε, και κατήντησε σαν μικρή γολέτα»⁴⁵ «τότε ο Πλαμερτόν επομέδει έναν σημαντικόν στόλο με βατζέλα, με φεργάδες, με μπρικού»⁴⁶ κλπ.

«ένα σεντάνι είχαν καίκι»⁴⁷

«φεργάδα και παπόρι»⁴⁸

Επιγραφή

Το αστημένιο τάσι (αριθ. 3730), στο τελείωμα φέρει στεράνη με συνεχόμενη μεγαλογράμματη επιγραφή την οποία διακόπτουν στιγμής βαλμένες συνήθως ανάμεσα σε λέξεις:

ΕΙΣ ΔΩΣΑ. ΤΟ. ΘΕΟ. ΣΙΚΟΝΕ. ΤΕ (ΣΗ) ΜΕΑΝ ΤΗΣ ΠΑΤΡΙΔΟΣ. ΣΙΝΤΑΓΜΑ. ΕΛΛΗΝΙΣΣΥΧΙΑ ΚΑΙΘΑΒΡΙΤΑΙ. ΤΑΔΙΚΑΙΑ ΣΑΣ ΙΟΥ 18(43) ΣΩΜΠΕΡΙΟΥ. ΝΕΚΡΟΑΝΑΣΤΑΣΙΝ ΘΕΟΤΙΚΗ Σε δεύτερη γραμμή ΤΟ. ΤΑΣΙ. του. ΜΑΚΡΙΓΙΑΝΝΗΙ

Μεμονωμένες λέξεις ή και εκφράσεις της επιγραφής δριώσκουν άμεσες αντιστοιχίες με άλλες των γραπτών του κειμένων. Η επισήμανση και ο συστεματικός αποκαλύπτων τη στενή σχέση ανάμεσα στα γράπτα του Μακρυγιάννη και τα αντικείμενα που αυτός χρησιμοποιούσε ή έβλεπε καθημερινά:

Η αρχή της επιγραφής που σημειώνεται με την έκφραση ΕΙΣ ΔΩΣΑ: ΤΟ. ΘΕΟ.

Ξαναδρίσκεται σε ποικίλα κειμένα του ώπου στο αυτόγραφο που αφορά τη Διαθήκη της Τρίτης Σεπτεμβρίου (1843):

1843 Σεπτεμβρίου 2 μεσάνυχτα «Εις δόξα του δικιού και μεγάλου θεού»

«Κύριε παντούναμε!

Εις δόξα σου. Κύριε, σηκώνεται απόψε η σημαία της λευτεριάς αναντίον της τυραννίας»⁴⁹. ή, στον Όρκο των εδήντα τριών πληρεξουών (1843) σε άλλο αυτόγραφο του:

«Εις δόξα του Θεού και παντός»⁵⁰ Στον όρκο του 1848 σημειώνει:

«Δόξα της Παντοδύναμιας σου, Κύριε. Η δικαιοσύνη σου, Κύριε, είναι άμυνσος της θαλάσσας»⁵¹.

Στον όρκο του 1849 η αρχή γίνεται με την ίδια επικλήση:

«Εις την δόξα σου Κύριε, και εις την Βασιλείαν σου προστρέχομεν⁵² κλπ.»

Όμοια, στην αρχή του χειρογράφου των Οράματων σημειώνει: «Εις την

δόξα, εις την δόξα, εις την δόξα του Θεού⁵³ κλπ.» και «Εις δόξα την μεγάλη επιπλαγίαν του Θεού όπου είδα οπού έκαμψεν εις εμένα τον μαρτωλόν. Τα 1837 μου άνοιξαν οι πληγές⁵⁴ κλπ.»

ΣΙΚΟΝΕΤΕ (ΣΗ)ΜΕΑΝ ΤΗΣ ΠΑΤΡΙΔΟΣ

Η αμέδας συνεχόμενη φράση ΣΙΚΟΝΕ.ΤΕ (ΣΗ) ΜΕΑΝ ΤΗΣ ΠΑΤΡΙΔΟΣ εντοπίζεται στον παρά πάνω αναφερόμενο όρκο του 1843 με μικρή παραλαγή:

«... προσκύνωται απόψε η σημαία της λευτεριάς, αναντίον της τυραννίας!»⁵⁵

ενώ απομείω των Απομνημονευμάτων ο Μακρυγιάννης σημειώνει:

«Πάνας και φκίναν μαν σημαία και γράφω: «Εθνική Συνέλευση, Σύνταγμα». Λέγω: «Εις το νόμα του Θεού και της βασιλείας του στην οποία κατέκωνταν η σημαία της πατρίδος!»⁵⁶»

Στα Οράματα γίνεται και πάλι σχετική μνεία της λέξης σημαία: «... βλάγη την σημαίαν οπου μας λευτέρωσες από τους Τούρκους, οπου την έχει σ οΆγιος Γιώργης.... να βλαγήσῃς την σημαίαν απου μας λευτέρωσες από τους τυράνους και απο την διστήτη μας, οπου την έχει ο άγιος Δημήτριος!»⁵⁷

«... προστρέχομεν με δάκρυα καιτερά εις την σταύρωσή σου και εις την σημαίαν σου»⁵⁸

ΤΗΣ ΠΑΤΡΙΔΟΣ

Από τα προσφίλεστερες λέξεις του, επισημαίνεται σε διάφορα σημεία των δύο γραπτών του κειμένων: «πεντήνα δύο (χιλιεδών τάλαρα) να μου δώσω (ο Αγουστίνος -Αυγουστίνος-)» περιγινώντας την πρώτην αναντίον της πατρίδος μου!»⁵⁹

«Η ελπίς εις τον Θεόν θα σώσει την πατρίδα σας και θρησκειά και όλα τα έθνη και συντρίψει τους ασεβείς και δικιώστες»⁶⁰

«μας ανάστοσές Κύριε, τα 1843 από την κακία μας και από την ανορία μας και από την αχαριστίαν και απάτη του επιτόρου βασιλέα μας κας των οπαδών του και των επιβύλων της θρησκείας και της πατρίδας και των τίμων ανθρώπων...»⁶¹

«... Τότε μου λέγει (ο αφέντης Χριστός) Μην κλαί, Γιάννη, και όσα περικλίσαις, και την πατρίδα σου θα αναστήσω και την θρησκεία σου και γενίκες την ανθρωπότη, με τον καιρό τους, Γιάννη, δεν είναι η ώρα τη διορισμένη ακόμα»⁶²

«... θλήσω την αγαθότη της παντοδύναμιας σου και την βασιλεία σου, οπού καμείς και κόνεις δία την πατρίδα μου και θρησκεία μου...»⁶³

«Και να σώσεις Σωτήρ (τρεις φορές) την ματοκυλισμένη μας πατρίδα και θρησκεία, γενικώς την δυστυχισμένη ανθρωπότη, οπού την τρώνε οι ανθρωποφάγοι οι τύρανοι σαν σαλάτα»⁶⁴...

Η αγάπη του Μακρυγιάννη για την πατρίδα τον υποχρέωνει να οργανώνει την ζωή του με τρόπους που συχνά δεν φινεται να εγκρίνει ο ίδιος: «όποιος τους έπαιρνα και εγώ (τους προσθευτές) και τους έκανα τραπέζια ολόνω άσο να τηρέων την δουλειά δια την μεταβολή, να αφεληθεί η πατρίδα μου»⁶⁵

«και μου γύνωνα (ο Αρμαστέρης - Armasperg J. von -) και την πατρίδα μου από πλούτη και αρετή... είπα να λευτερώθει η πατρίδα»⁶⁶

Η πιστή του Μακρυγιάννη όμως παραμένει ακλόνητη: «και δεν θ' αφήσει ο Θεός να κάμουν τίποτας αυτείνοι, ούτε σε αστικά ούτε εις την πατρίδα, και δι' αυτό δοδάστε τον Θεόν»⁶⁷

«... από τον καιρόν οπου οι αξιώθηκα δια της επιπλαγίαν του Θεού ν' απολάγω το έλεους του, να οώσεις την ματοκυλισμένη μου πατρίδα και θρησκεία και μας τους αμαρτώλους, από τότε ως την σημερον, πάντοτες οι άγιοι με συντρέψουμενον...»⁶⁸

Και μια έκφραση επιβιβάσιας του: «να φωτιστώ περι την πατρίδος μου και θρησκείας μου»⁶⁹

Στην άφιξη του Όθωνα ο Μακρυγιάννης, περιχρήση, σημειώνει τον «οτορικόν» του: «Σήμερα ξαναγεννήσται η πατρίδα κι ανασταίνει, οπου ήταν τόσος καιρό χαρέμεν και σθραμμένη!»⁷⁰

Σε άλλο σημείο διαφαίνεται ανάγλυφα ο άδολος πατριωτισμός του: «Κι ούσα αγάπη την πατρίδα μου δεν αγάπω άλλο τίπατα. Ναρέθην να μου ειπι ότι θα πάνη ομῆρος η πατρίδα μου!»⁷¹

«Η ελπίς εις τον Θεόν θα σώσει την πατρίδα σας και θρησκειά και όλα τα έθνη και συντρίψει τους ασεβείς και δικιώστες»⁷²

«μας ανάστοσές Κύριε, τα 1843 από την κακία μας και από την ανορία μας και από την αχαριστίαν και απάτη του επιτόρου βασιλέα μας κας των οπαδών του και των επιβύλων της θρησκείας και της πατρίδας και των τίμων ανθρώπων...»⁷³

«... Τότε μου λέγει (ο αφέντης Χριστός) Μην κλαί, Γιάννη, και όσα περικλίσαις, και την πατρίδα σου θα αναστήσω και την θρησκεία σου και γενίκες την ανθρωπότη, με τον καιρό τους, Γιάννη, δεν είναι η ώρα τη διορισμένη ακόμα»⁷⁴

«... θλήσω την αγαθότη της παντοδύναμιας σου και την βασιλεία σου, οπού καμείς και κόνεις δία την πατρίδα μου και θρησκεία μου, με εκείνο ειμαι, και με την Σύνταμα, το ευαγγέλιο του Θεού»⁷⁵

και στην «Εξήγηση» της ανάκρισης οπου ρωτήθηκα (1845) (αυτόγραφο αχρονολόγητο) ο Μακρυγιάννης σημειώνει: «Και να σε ειπώ τι πιστεύω και εις το εξής, όσο έχω την ψυχή εις το σώμα, πατρίδα, θρησκεία και συν-

ταματικών βασιλέων. Αυτός είναι ο όρος μου, του είπα, να τον έβρετε πάλι. Και το έρει αυτό γενικώς η πατρίς μου». ⁷³

Τότε ντυούεικομούν εμείς κι' εκείνοι, κι' αρχίσαμεν εμείς: «Ζήτω το Σύνταγμα κι' η Εθνική Συνέλεψη!» ⁷⁴ Τους λέγει αυτηνύν: «Έπουτο το Σύνταγμα οπού αποχήσαμεν δεν είναι ανθρώπουν έργον, είναι του Θεού, οπού αποφάσισε να λευτερώσω αυτό το δυστυχισμένον έθνος από τις αδικίες των γνωστών. Εγώ έχω να σας επιώ ότι πρέπει να κάμψων την Συνέλεψη μαζί μελέτηρ -εκείνον οπού είναι συνέφρον εις την πατρίδα μας, 'Ότι μας έφαγον πλέον οι έρνοι αω γλάρο...» ⁷⁵

Σε μια συνέντευξη Μακρυγιάννη - Οθωνών, ο Μακρυγιάννης λέγει στον τελευταίο: «Σαν θα κάμψη προσταφίσεται εις το Σύνταγμα εών δεν είμαι με την Μεγαλείτη σου»... Μου είναι να είμαι πιστός της Μεγαλείός της του. Του είπα και πάλι: «Δεν μπορώ να σε γελάω, δεν είμαι! Κι έρυγα... Ήρθε εις το σπίτι μου και φωνάζω κακήμονους πληρεδόνους από κείνους οπούχα ορκιαμένους δια να είμαστε σύνφωνοι δια την συνέφροντα της πατρίδος και θρησκειας μας...» ⁷⁶

Σάλο άλλο σημείο γίνεται φανερό ότι τα υλικά αγάθα δεν του συγκινούν, εών, αντίθετα, όλη του η προσοχή συγκεντρώνεται στην καθιέρωση του Συνταγμάτος: «Εις το σπίτι του Καλέργη ήταν οι καθαρία και χρήματα εθνικά. Τότε με περικαλέι ο Θρίασος και οι Αντιπρόσωποι να το προφυλάξω. Τόπισα και το βάσταζα δεκάξι ημέρες και το παράσασα χωρί να λείψη μια τρίκα. Δεν ήθελα χρήματα και βιό, ήθελα σύνταγμα δια την πατρίδα μου, να κυβερνηθῇ με νόμους κι' όχι με το 'έτιδε θέλω'». ⁷⁷

ΝΕΚΡ(Ο)ΑΝΑΣΤΑΣΙΝ
Η λέξη νεκροί(α)ανάσταση αναφέρεται συχνά στον Μακρυγιάννη, ιδιαίτερα στο χειρόγραφο των Οραμάτων που αποτελεί το έργο των ύστερων χρόνων με περιγραφές μισθώντων τα οποία γενικότερο χαρακτηρίζει μυστικοπέδεια.

«Δια της εσπλαχνίας του ο θεός κάνει νεκρανάσταση και σώνει και λευτερώνει το πλάσμα του και γενικώς την ανθρώπινη όλων των εθνών από την τυραγώνιαν και δόλον και απάτη της ασθείας και γενόντας όλοι οι άνθρωποι ένα, μία ποίμνη, εις ποιμήν...» ⁷⁸

«Καὶ τοτὲ μου είπε η γυναίκα αυτείνη την αντηγόνιαν και την μεγάλη εσπλαχνίαν του θεού και της βασιλείας του, οπού έκαμεν νεκρανάστασην»⁷⁹...

«Αυτά είδα με τα μάτια μου, την νεκρανάστασην, οπού έκαμεν...»⁸⁰

«Αφού έβλεπα τόσα θάματα και την μεγάλην εσπλαχνίαν του Θεού και της βασιλείας του και την νεκρανάστασην την μεγάλη οπού κακεί και κάνει σε μέναν, τον χερότερο του απ' όλου του το πλάσμα.» ⁸¹»

«Ερχεται η τρίτη Σεπτεμβρίου, την νύχτα οπου μας είχαν τρογυρισμένα όλα τα στρατέματα και εγώ χωρί δύναμην, και την αυγή θα μ' έβανεν εις την ζελατίνη (εις τ' ἄλλο στορικό έγγνωμα πώς έτρεβε), τότε περικλώμαται τον Θεόν και την χήρη της να μας προφάσσουν και δύντας έκαιμεν νεκρανάσταση σε μας και μας έσωσε...» ⁸²

«και μνα μηδούμεν αυτά, έλλησα δια φύλλα είχα γραμμένα τα αντηγράφω εδώ, και όταν διαβάσσετε το πρώτο στορικό, τότε θα θλέπετε τι έγιναν, και τότε βλέπετε και την εσπλαχνίαν του μεγάλου θεού οπού έκαμεν νεκρανάσταση σε μας τους χαμένους και οθημένους τόσες αιώνες από τον κατάλογον του κόσμου, να μας αναστήσης και οι ανθρωποφάρηγοι ήβα μάρωνε, και να μας δωσει καθες αγορασμένους από αυτούς εις την μερίδια των ξένων φύλων τους» ⁸³

«αν δεν μπορεσαν να μου κάνουν εμένα τίποτα, ή θα μου σκότωναν το παιδί μου, και Εκεί ήταν ανθρώποι να με δολοφονήσουν και μένα, και η θεία Πρόνοια έγιναν νεκρανάστασην έγγνωμα εικει...» ⁸⁴

Στην περιγραφή του γνωστού ζωγραφικού πίνακα της Παναγίας Ζωγράφου, με τον Παντοκράτορα, τους βασιλεῖς, των έξιν Δυνάμεων και το ελληνικό βασιλικό ζεύγος (Οθωνά-Αμαλία), που έγινε, καθώς είναι γνωστό, με την φροντίδα του Μακρυγιάννη, σημειώνει ο ανωνιστής:

«κι' ολος ο λαός και το γερατείον γνωνιατόν κάνουν μίαν δοξολογίαν εις τον Θεόν και λένε: «Δοξασμένος να είσαι, Κύριε μου, δια την νεκρανάστασην σπόκαις. Ζήτω τα τρία δυνάτη ένθιν και οι βασιλείς αυτήν! Ζήτω τη πατρίδα μας, ο Βασιλεύς μας και η Βασιλίσσα μας»⁸⁵...

και αλλού:

«Όταν ο θεός κάμψη νεκρανάστασην να είναι έποιμι, και αυτείνων και εμείς, να έσκολωμενοι ο Θεός τους ομογενείς μας» ⁸⁶

«Κι' αφού ο Θεός θέλεσε να κάμψη νεκρανάστασην εις την πατρίδα μου, να την λευτερώση από την τυραγώνιαν των Τούρκων, άξιως κι' έμενα να δούλεψαν κατά δύναμη λιγύτερον από τον χερότερον πατριώτη μου 'Ελληνα» ⁸⁷

Θεοτική

Το επιθετο θεοτική αναφέρεται σε διάφορα σημεία των δύο του έργων όπως π.χ. σε σχέση με δώρα:

«και με μετάλαβε ο αφέντη μας και μόδωσε το διοκτοπότρο- ώστερα μιαν χρυσήν μεγάλη σάιτα με πολλές γλώσσες, έν' ἄλλο χρυσό μεγάλο με τρεις κόμπους, και ένα λαμπτυρό τουφέκι και σπαθί, μου το φέρεσαν με ευλογίες, και γιώμασε όλος ο τόπος από αυτά όλα τα θεοτικά δώρα και της βασιλείας του»⁸⁸...

Επανάληψη της ίδιας λέξης σημειώνεται και σε άλλες περιπτώσεις και πάλι στα Οράματα πχ. θεοτικά δώρα⁸⁹, θεοτικά καπετάλια⁹⁰, θεοτική εσπλαχνία⁹¹, φως, ή πλάσμα θεοτικού⁹², θεοτικά⁹³ (σε αντίδιστοτή προς τα δαιμονικά) καθώς και στα Απομνημονεύματα: φώτιση θεοτική⁹⁴ ή «ο Τούρκος, βοδι θεοτικόν»⁹⁵ (στην τελευταία περίπτωση η έκφραση χρησιμοποιείται μεταφορικά αν αντότο Τούρκο...).

«Ξύλινο» τάσι

Εθνικό Ιατρικό Μουσείο

αριθ. αντικ. 3732

υλικό: ξύλο, σατημή, σαβάτη, δέρμα

δι. 12. 1.6.3

τεχνική: επιπεδόγλυφη, χαρακτή, σαβατλίδη

Χρονολογία: 1850

Το τάσι, ξύλινο, φέρει ασημένια επενήρωφη στεφάνη. Η στεφάνη πιο πλατεί στο μέσο μέρος (ι. 1.3) είναι καρφωμένη στο ξύλο με τέσσερα μικρά κορφιά.

Στο εσωτερικό (εικ. 6) υπάρχει μετάλλιος κυκλικός ομφαλός (8.4.2) διακοσμημένος με σαβάτη. Το φόντο του μετάλλου ομφαλού χτυπήμενο με την «άμμο». Το θέμα του ομφαλού αποδίδει σταρό με κεραίες που σχηματίζουν φυλλώτα. Ο σταρός, κορφωμένος στην έναλο, πλαισιώνεται από σαβατίνιο κύκλο.

Το εσωτερικό του αντικειμένου καλύπτεται με δέρμα. Ο ομφαλός στην εξετερική έχει λεπτή επιφάνεια αποδίδει ρόδακα με έξη φύλλα μεσα σε κύκλο (εικ. 7). Πάνω στον κύκλο ακομπούν μακρόστενα φυτεύδη θέματα με λουλούδι σε τρίπλα σχηματισμού. εναλλασσόμενα προς άλλα επιμηκή μηματικά κύριο το πάνω τελείωμα, που αποδίδουν ταυτιά που καταλαμβάνει τη μισή επιφάνεια της κούπας. Από πάνω μεγάλη κυματοειδή γραμμή περιτρέχει το τάσι στο πρώτο τα κατώ σχηματιζόμενο ημικύκλιο της κυματιστής γραμμής ακομψούπον: οι φετερώτοι λιοντάρι περιβάλλονται δεξιά και αριστερά από «εκ του πλαγίου»- και την κεφαλή «κατ- ενώπιον». Τα φτερά υποδηλώνουνται με θέματα ρομπώτα και παρόλητης γραμμής η ουρά κουλουριασμένη (εικ. 8)

8) φετερώτο δράκοντας με φοιλιδωτό οώμα και ουρά που κυκλώνει μια φορά απολήγοντας σε καμπυλωτό θέμα: η κεφαλή του σε απόδοση «εκ του πλαγίου»- η γλώσσα προς τα έξι τα φτερά με λεπτές λοξές γραμμές προβάλλονται δεξιά και αριστερά ενώ η ουρά φέρει πυκνή λοξή γράμμαση (εικ. 9)

γ) ποιάλι με δεξιόληπτάνε τα φτερά και την ουρά.

Το σώμα του καλύπτεται με «πτηλόεσσα» διακόσμηση:

δ) θηριο λεοντόμορφο. Το μισό σώμα με φοιλιδωτό διάκοσμο: η ουρά σχηματίζει δι-

6. «Ξύλινο» τάσι του Μακρυγιάννη, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, Αθήνα, αριθ. αντικ. 3732 (εσωτερική όψη)

7. Ξύλινο τάσι. Εξωτερική όψη

πλό σπειροειδές θέμα. Η γλώσσα φέρεται προς τα έξω (ειδ. 10)

ε) πούλι κατ' ενώπιον με ορθόνοιχτες τις φτερούσις και το κεφάλι να στρέφει προς τα πάνω.

Στα πάνω τιμῆτα των ημικυκλίων: α) ρόδοκας με φύλλα που αποδίδουν στροβιλιστή κίνηση δ) φυτοειδές με σπειροειδή φυλλώτα, μεγάλα και μικρά γ) ρόδοκας με επτά φύλλα δ) φυτοειδές με σπειροειδή φυλλώτα μεγάλα και μικρά θέματα ε) ρόδοκας.

Στο εσωτερικό χείλος εντυπωτήρια στεφάνη, μετάλλινη, με σαδάτινα γράμματα ΤΑΣΙΩΝ, του ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗ //1850// ΔΙΑΤΗΣΕΥΣΤΛΑΧΝΙΑΣ ΝΕΚΡΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΓΙΝΕΤΑΙ ΕΙΣ ΗΜΑΣΤΟΥΣΑΜΑΡΤΟΛΟΥΣ ΚΑΙ ΖΩΜΕΝ ΚΑΙ ΦΡΕΝΟΜΕΓΑ ΠΡΟΣ ΔΟΞΑΝ ΤΗΣ ΠΑΝΤΟΔΥΝΑΜΙΑΣ

ΕΠΙΓΡΑΦΗ
ΤΑΣΙΩΝ του ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗ //1850// / ΔΙΑΤΗΣΕΥΣΤΛΑΧΝΙΑΣ ΝΕΚΡΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΓΙΝΕΤΑΙ ΕΙΣΗΜΑΣ ΤΟΥΣΑΜΑΡΤΟΛΟΥΣ ΚΑΙ ΖΩΜΕΝ ΚΑΙ ΦΡΕΝΟΜΕΓΑ ΠΡΟΣ ΔΟΞΑΝ ΤΗΣ ΠΑΝΤΟΔΥΝΑΜΙΑΣ

ΔΙΑ ΤΗΣ ΕΥΣΠΛΑΧΝΙΑΣ / ΑΜΑΡΤΩΛΟΙ

Οι λέξεις απαντώνται με αξιοπρόσεκτη συνόχτηση στα Ορόματα και Θάματα:

«την εσπλαχνίαν της αγαθότης οου»⁹⁶

«από τον καιρόν οπου αξιώθηκα δια την εσπλαχνίας του θεού ν' απολάψω το ελέας του, να οώσει την μακούλιμην μου πατρίδα και δρησκεία και μας τους αμαρτώλους»⁹⁷

«Δια της εσπλαχνίας του ο θεός κάνει νεκρανάστασην και σώνει και λευτερώνει το πλάσμα του»⁹⁸

«και ακολούθως σημειώνω την εσπλαχνίαν του θεού»⁹⁹

«γύρισα πίσω εις το πτυμάνι με την αγαθότης της και με την εσπλαχνία της (της εικόνας)»¹⁰⁰

«και τότε μου επει τη γυναίκα αυτείνη την ανησυχίαν και την μεγάλην εσπλαχνίαν του θεού και της δασιλείας του»¹⁰¹

«αφού έβλεπα τόσα βθάματα και την μεγάλην εσπλαχνίαν του θεού και της δασιλείας του»¹⁰²

«Εις δόξα του θεού» σημειώνω πρώτα την μεγάλην εσπλαχνίαν του θεού (στα 1837).¹⁰³

«προστρέχομεν, οι αμαρτωλοί, οι αδύνατοι, εις την εσπλαχνίαν της αγαθότης οου»¹⁰⁴

«δια της εσπλαχνίας του ο θεός κάνει νεκρανάστασην και σώνει και λευτερώνει το πλάσμα του και γενικώς την ανθρωπότητα όλων των εθνών από την τυραγγιάν (και δόλον)»¹⁰⁵

«και σε όρκο: Η εσπλαχνία σου μόνον θα μας σώσει, όχι άλλος από σένα. Βασιλέα δίκαιου του παντός»¹⁰⁶

«Εις δόξα του θεού σημειώνω πρώτα την μεγάλην εσπλαχνίαν του θεού οπου είδα οπού έκομεν εις μέρνα τον αμαρτωλόν»¹⁰⁷

«όσα φέρουν δεξιολογίαν εις τον θεόν και εις την δασιλείαν του, να οώσει αυτούς και μας όλους τους αμαρτωλούς»¹⁰⁸

«δεν θέλει (ο θεός) να γυρίσει οποιος την εσπλαχνίαν του, μόνον και μόνον δια τους αδύνατους και δια τα δέρεψη»¹⁰⁹

«και πάλε σας έωσας η εσπλαχνία του και δεν μάτωσε μύτη από σας»¹¹⁰

«όσα βθάματα ακούγαμεν από την θεία Πρόνοια εις τα χαρτιά, την σήμερον βλέπομεν και ακούμεν την εσπλαχνίαν της»¹¹¹

«Οταν περικαλύψαι ο αμαρτωλός, την Θεοτόκον και τους αγίους να πρεσβεύουν εις την αγία Τριάδα, εις τον αφέντη μας, βλέπω τις μετάνοιες οπου γένονται και πόση εσπλαχνία της Θεοτόκου»¹¹²

«οικία μου ονομαζομένη της εσπλαχνίας μου εις Μισθολόγη»¹¹³
«μόνον την εσπλαχνίαν σου είχαμεν καπετάλι λαμπρό και της δασιλείας σου»¹¹⁴

«Εις δόξα του θεού σημειώνω πρώτα την μεγάλην εσπλαχνίαν του θεού

8. Ξύλινο τάσι. Φτερωτό λιοντάρι

α). ΤΑΣΙΩΝ του ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗ (αριθ. αντικ. 3732) / ΤΟ. ΤΑΣΙ. ΤΟΥ-ΜΑΚΡΙΓΙΑΝΝΙ (αριθ. αντικ. 3730)

β) ΝΕΚΡΑΝΑΣΤΑΣΙΣ (αριθ. αντικ. 3732) / ΝΕΚΡΟΑΝΑΣΤΑΣΙΝ ΘΕΟΤΙΚΗ (αριθ. αντικ. 3730)

γ) ΠΡΟΣ ΔΟΞΑΝ (αριθ. αντικ. 3732) / ΕΙΣ ΔΟΞΑ (αριθ. αντικ. 3730)

οπού είδα οπού έκαμεν εις εμένα τον αμαρτωλόν»¹¹⁵

«και ας αμαρτωλός, ο χερότερος απ' σύλο το πλάσμα του Θεου, έκανα την αμαρτωλή μου προσευχή και με ποταμούν κλάματα»¹¹⁶

«Είς την παραμονή του Αγίου Βασιλείου τα 1850, έμερώνωντας τα 1851, σημειώνων εγώ ο αμαρτωλός όσο θάματα αξιώθηκα να ίδω εις τον υπνό μου»¹¹⁷

«Αρχιασ σών καί κάμψα τις μετάνοιες μου και την αμαρτωλή μου προσευχή εις τους αυτήρας της πατρίδος μου και θρησκείας μου και μένα του αμαρτωλού»¹¹⁸

«και ἀρχίασ ταχτικώς τις μετάνοιες μου και την αμαρτωλή μου προσευχή, και δουλεύων τουλάχιστο δύο ώρες, αυγή και βράδυ, την ημέρα, και με δάκρυα αμαρτωλού, πρώτα να ούσει το έλεος του την ματοκύλισμένη μου πατρίδη και θρησκεία... να ούσει αυτούς (ο θεός) και μας όλους τους αμαρτωλούς από τους ανθρωπάρχους και τυράννους όλης της ανθρωπότης»¹¹⁹

«εγώ ο αμαρτωλός δεν τα ένιωθα όλα αυτά»¹²⁰

«και δεδάσαν τον θέον με κλάματα καυτερά έλεος, έλεος, έλεος να κάμει ο παναγάθος θεός και η θαυμεία του σε μας τους αμαρτωλούς και ανόγύητους»¹²¹

«Σηκώθηκα και πήγα εις τις εικόνες και κάνω την προσευχή μου και λέγω: «Κύριε, βλέπεις σε τι κατάστασαν έφτασα. Ο μόνος ουτήρας είναι η παντοδύναμια σου και η εποιλαχία σου σ' εμάς οπου κινυνεύουμεν και εις την ματοκύλισμένη μας πατρίδα»¹²²

Τότε η ἀπέιρη εποιλαχία του Θεού και η αναθοτής του μούδωνες φώτισαν και θύρρος»¹²³.

KAI ZΩΜEN KAI FRPOMEΘA

Η έκφραση απαντά σπάνια, όπως π.χ. σε κάποιο χωρίο από τα Οράματα όπου σε μια επίκληση προς το θεό αφήνει ο Μακρυγιάννης να φανεί η πίκρα του για τις κατάφορες αδίκιες που γίνονταν στις μέρες του:

«Διάτι ἐλέγει αυτό και λέω με κλόματα να μας ὥσθεις και να είναι η δικιούνη σου· με αυτό φραινόμαστε και ζῶμεν ότι τιμωρίζεται γενικώς η αρετή και δοξάζεται η ασέδεια»¹²⁴. Το ίδιο πιένων διαφαίνεται και σε άλλα σημεία των έργων του: «τα σπαθιά των μαπκάληδων φυλάνε την Κυβερνησίστη μας, το σπαθί του Νότη Μπότζαρη, του Φωτομάρα, του Κριτζώτη κι αλλούνων πολλών αγωνιστών ταχείτε πεταμένα μέσα εις τα υπόγεια των Βενετζάνων - σπαθιά μας και ντυσφέρια μας και πιστόλιές μας»¹²⁵.

Η «οι κόλακες αγαπούνε τους κόλακες, και οι ψεύτες τους ψεύτες»¹²⁶.

ΠΡΟΣ ΔΞΩΝ ΤΗΣ ΠΑΝΤΟΔΥΝΑΜΙΑΣ Η έκφραση αυτή καθ' εαυτή αλλά και η λέξη παντοδύναμια, από την προφίλεστρες του θαύματα θρησκευόμενου Μακρυγιάννη, ξαναρισκεται πεπεινητικά:

«να είναι η ευκή και η ευλογία της παντοδύναμιας σου»¹²⁷.

«δόξα, δόξα, δόξα της παντοδύναμιας σου και της θαυμείας σου»¹²⁷.

«Να πρεσβεψεις εις την παντοδύναμιαν τουν ν' αναστησεις πίσου τους γερούς του ναούς, τ' ἄγιας την μανοστηρία οπού τρώγων ψώμι οι διυτικήμενοι»¹²⁸.

«το αληθινόν της παντοδύναμιας σου»¹²⁹.

«Η παντοδύναμια σου θα μας ούσεις και θα μας προφύλαξεις (Κύριε) να μην ματαιώνουμεν την πατρίδα μας και θρησκεία μας σε τούτην την

άχλιαν κατάστασιν»¹³⁰.

«Κύριε, η παντοδύναμια σου και η θαυμεία σου»¹³¹

«ότι εμείς δεν μπορούμεν να προσκυνήσουμεν την παντοδύναμιαν του»¹³².

«και την παντοδύναμιαν σου και την θαυμεία σου κατακρένομεν, καταλαλούμεν»¹³³.

«φέρουν διδούλογιαν εις την παντοδύναμιαν σου»¹³⁴.

«εις την παντοδύναμιαν του τρέχομν και να μας ούσεις»¹³⁵.

«ούσε μας, η παντοδύναμια σου»¹³⁶.

«και η εποιλαχία της παντοδύναμιας του»¹³⁷.

«να πρεσβεψεις εις την παντοδύναμιαν του»¹³⁸.

«το λαμπρό φως της παντοδύναμιας του και της θαυμείας του»¹³⁹.

«και να λαμπρυσθει και να δοξάστει η παντοδύναμια σου και η θαυμεία σου, και να ουδιύσουν και μας τα δεινά μας»¹⁴⁰.

«Και να σας ειπώ, αδελφοί αγαγνύστες, και την αφέλειαν οπου είδα από την παντοδύναμιαν του και την θαυμείαν του»¹⁴¹.

«και να μας φέρεις εις το φως το αληθινό της παντοδύναμιας σου και της θαυμείας σου»¹⁴².

«ότι εμείς δεν μπορούμεν να προσκυνήσουμεν την παντοδύναμιαν του και την θαυμείαν του, είμαστε μολυσμένοι, είμαστε παραλιμένοι»¹⁴³.

«Η δόξα (3 φορές) της παντοδύναμιας σου και της θαυμείας σου Κύριε, μας αναστησεις τα 1821 από την τυραννίαν του σουλτάνου και των οπαδών του και μας λευτέρωσει, τη παντοδύναμια σου»¹⁴⁴.

«Η παντοδύναμια σου θα μας ούσεις, προστρέχομεν με δάκρυα καυτερά εις την σταυρωσή σου και εις την ση-

9. Ξύλινο τάσι. Φτερωτός δράκοντας

10. Ξύλινο τάσι. Θηριό λεοντόμορφο.

μαίαν σου... απολάψιμεν την παντοδύναμίαν σου»¹⁴⁵. «ώσις μας η παντοδύναμία σου, ότι χαθήκαμεν εδώ και εις την άλλη ζωή»¹⁴⁶.

«Βλέπω την αγαθότη της παντοδύναμίας σου και της βασιλείας σου οπού καμεὶς και κάνεις διὰ την πατρίδα μου και θρησκεία μου»¹⁴⁷.

«εἰς τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν τῆς παντοδύναμίας σου καὶ τῆς βασιλείας σου καὶ να μᾶς εὐλογήσῃς»¹⁴⁸.

«Κύριε η παντοδύναμία σου και η βασιλεία σου θ' αξάνεις την αρετή και τον πατριωτισμόν»¹⁴⁹.

«Κύριε η παντοδύναμία σου επολέμησες, αγωνίστης, εσπλαγχνίστης, η παντοδύναμία σου και η βασιλεία σου και ανάστησες νεκρούς, πεθαμένους, λιωμένους τόσους αιώνες κλπ...»¹⁵⁰.

Στην αρχή του χειρογράφου των Οραμάτων ο Μακρυγιάννης σημειώνει: «Είς την δόδα (3 φορές) του Θεού... να πρεσβεύει εἰς την παντοδύναμία του»¹⁵¹... «Σημειώνω και ἔδεικνον μεταποιητή προσευχή μου: δόδα, δόδα, δόδα της παντοδύναμίας σου και της βασιλείας σου, Κύριε»¹⁵²... και «Σύως μας, Κύριε, παντοδύναμε, και η βασιλεία σου, η παντοδύναμία σου, η αγαθότη σου μας ἔσωσε τα 1843 από τους ασχρίστους βασιλείς και οπαδούς του, μας ἔσωσες και μας σώνεις κάθε στιγμή από εκείνους οπού πουλούν την πατρίδα τους και την θρησκεία τους και από κείνους οπού θέλουν να την αγοράσουσεν»¹⁵³...

Γενικά, θα ήταν δυνατό να παρατηρηθεῖ ότι εκτός από την εκδήλωση θρησκευτικότητα που αναβλύζει μέσα από τις λιγότερες λέξεις των δύο σύντομων κειμένων και που χαρακτηρίζει γενικότερα τις δύο επιγραφές, σημειώνεται διαφοροποίηση ως προς το περιεχόμενο: εκείνη της ασπέννιας κούπας (με τον αριθμό 3730) αποτελεί ένα δοξατοκό της ιδέας του συντάγματος ενώ η επιγραφή της έμιλνης κούπας (με τον αριθμό 3732) ένα προσωπικό ύμνο του Μακρυγιάννη προς το θεό.

Κατασκευή - Χρονολόγηση

Η κατασκευαστική εργασία και στις δύο κούπες πρέπει, πιστεύω, να αποδοθεί, βάσει συγκριτικών και τεχνοτροπικών στοιχείων, σε Ηπειρώτες χρυσικούς. Το θεματολόγιο σε γενικές γραμμές και η εκτέλεση πλησιάζουν τα έργα με άλλα, ομάδων που αντικούν σε γνωστές Σουλιωτικές φάρες (Τζαβέλλαιν, Ζερβαίων)¹⁵⁴ και των οποίων η κατασκευή έχει ήδη αποδοθεί σε Ηπειρώτες χρυσικούς.¹⁵⁵

Είναι γνωστό ότι τα Γιάννενα καθώς και άλλα Ηπειρώτικα κέντρα (Συρράκο, Καλαρρύτες) έχουν να επιδείξουν μακρόχρονη παράδοση στην αργυροχρυσοχαΐα και είναι αποδειγμένο βάσει χρυστών και επιγραφικών μαρτυριών,¹⁵⁶ ότι αποτέλεσαν τα κατ' εξοχήν κέντρα κατασκευής όπλων καθώς και ποικιλών εξαρτήσεων του αμυντικού ή επιθετικού υποτομών των κλεφτατομάτων.

Αλλώστε θεωρώ πολὺ πιθανή την μετακίνηση (τέτοιες μετακίνησης πιστοποιημένη πρόσφατα από την Ερευνα)¹⁵⁷ και εγκόταση στην Ερευνα¹⁵⁸ σημειώνουν Ηπειρώτων τεχνών στην Αθήνα, όπου ήδη μετά την έλευση του Θώβαν Δημηουργήθηκε αξιόλογη πελατεία με αφθονες για αυτούς δυνατότητες εργασίας κάτω από συνθήκες ευοικείως με επικεντρό το Παλάτι, καθώς και ένα κυκλο άστρων που είχαν κάποια ιδιαιτερού σύνδεσμο με τα Ανάκτορα.

Στο εργαστήριο ή τη εργαστήρια αυτά θα πρέπει κατά την γνώμη μου να αποδοθούν αρκετά αντικείμενα με θεματολόγιο «κλειστό», εντοπισμένο γύρω από συγκεκριμένα θέματα (π.χ. Θώβαν-Αμαλία πλ. τάσι Ζαχούλη, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, αριθ. αντικ. 3390 ή την παλάσκα του Πελοποννησιακού Λαογραφικού Ιδρυματού, 1839 αριθ. αντικ. 254).

Πάντως οι σχέσεις του Μακρυγιάννη με την Ήπειρο γίνονται γνωστές μέσα από τα κείμενα του όπου διατίθενται απειρές και από τις δύο κατεύθυνσης:

«Ημοιον κονεμόνος στου Ταταράκου το χάριν ονομάζουμενον. Ήταν εκεὶ και Γιαννιώτες, οπού κάθονταν, και Αρτινοί... ... και ρωτώντας Γιαννιώτας που είναι η γυναίκα του (του Αγίου Γεωργίου) την Γιαννιώτη, τη Νέου σε τι ηλικία, και το παιδί του, και τι φορούνε...»¹⁵⁹

«και πήγαμεν (πήγανει, προσκυνητής ο ίδιος) και δώ, ως πουλάσσανε και πήγαμεν και εις τον τάφο του Αγίωρην»¹⁶⁰...

«Αλλώστε επανειλημμένες είναι οι αναφορές του σε Καλλαρυτιώτες - Καλαρύτες,¹⁶² Σουλιώτες - Σούλι¹⁶³ Γιάννινα, Άρτα»¹⁶⁴.

Το χρονολογικά πλαισίο μέσα στα οποία θα πρέπει να ενταχθεί το αστμένιο τάσι σηματοδοτούνται από: α) την απεικόνιση της «Ιστορίας» του συντάγματος, σε συνδύσμα με β' στοιχεία που παρέχονται από τα ίδια του τα κείμενα.

Στο αστμένιο τάσι πιστοποιούνται χειρόποια στα αρχικά αριστείς σχέσεις του αναφορικά με τον βασιλικό θεάτρο (απεικόνιση του βασιλεύος που ορκίζεται πάστη στο Συντάγμα). Τα πρώτα άλλωστε συναισθήματα εν-

θουσιασμού εκφράζονται από τον ίδιο, ο οποίος απμειώνει γύρω στα 10 χρόνια πριν το κίνημα του Συντάγματος, σχετικά με την φιλεξ ο 'Οθωνα:

«Σήμερα ξαναγεννέται η πατρίδα κι' ανασταίνεται, οπού ήταν τόσον καρό χαμένη και σθημένη. Σήμερα ανασταίνονται οι αγνωστοί, πολιτικοί, θρησκευτικοί και στρατιωτικοί, ότι ήρθε ο Βασιλέας μας από αποχθόμενο με την δύναμη του Θεού. Δόξα νάχη το παναγάδο σου όνομα, Κύριε παντοδύναμος, πολέμαλε, πολεύσπαχνε! Τα 1833 Γενναρίου 18 ράξεις εις τ' Ανάπτι».¹⁶⁵

Καθώς είναι γνωστό το πρώτο ενθουσιασμός θα διαφοροποιηθεί σύντομα, οπότε ο Μακρυγιάννης θα νοώσει προδοσίους εν αιτίας της ασυνέπειας που ο βασιλεύς θα δείξει ως προς την τήρηση των συνταγματικών άρθρων. Χαρακτηριστικό είναι ως ο πρωτότοκος γυνός του στρατηγού που είχε ωφεληστεί από εκείνον θα πρωταπταστήσει στην κίνηση έξωσης του από την Ελλάδα»¹⁶⁶.

Η απεικόνιση του Θώβαν και του Καλλέργη, αντιγραφή χαρακτικού της εποχής, τοποθετεί χρονολογικά το αστηριό τάσι αμέσως μετά το πετυχημένο πραξικόπειο της 23ης Σεπτεμβρίου 1843 η φθαρμένη του επιφάνεια με τα σαδίστι που έχει «πέσει» σε ορισμένη σημεια πειθεί ότι πρόκειται για αντικείμενο που κρατήθηκε πολά και «δουλεύεται» μέσα στα χέρια του. Η παρούσα του Καλλέργη υπαντιστέασεται τις αρχικά καλές σχέσεις ανάμεσα στους δύο άντρες, οι οποίες δύνανται να αρχίσουν να μεταβάλλονται ευθύς αμέσως μετά την επιτυχία του εγχειρήματος, πότε το Καλλέργης την παραγωγήν του πρωταπταστή:
«Δεύτερον να σας ειπώ ο Καλλέργης την διώριση την Κυβερνήσησην αρχιγό όλων των στρατεύσεων της πρωτεύουσας»¹⁶⁷ και παραπέτα τη διοίκηση της πατρίδας την αδιόρθιτη πυκίρια του για την άνστι μεταχειρίσιμη στους πρωταγωνιστές της επιχείρησης:

«Οι πολίτες της πρωτεύουσας όλοι πρόσφεραν χρήματα να φέκασσον δύο σπαθιά του Καλλέργη κ' εμένα. Εγώ είπα ας φέκασσον δύο σπαθιά και να γράφουν όλα τα νόματα, των άξιωματικών οπού λαβάν μέρος εις την μεταβολή, και να την αφιέρωσουν σε μίαν εκκλησία... Έφεκάσσονταν οι φέκασσον σε σπαθιά του Λεβίδη, Βοηθούσαν τον Καλλέργη στ' ήταν το συστημά τους: Άρχισαν να φταρίζονται - τα παλιά συνθήματά τους...»¹⁶⁸...

Προτεύομενη χρονολογία κατασκευής η δεξιά ανάμεσα στα 1843/1845 αφού το τάσι πρέπει να είναι

πριν το 1845, όπότε ο Μακρυγιάννης δυσαρεστημένος από την τροπή των πολιτικών πραγμάτων μετά το κίνημα της Γ' Σεπτεμβρίου, συνάπτει (στα 1845) νέα μυστική συμφωνία: «Και τότε τους λέγω ‐Επειδή τις είχαμεν τέτοια αρετή κι ομόνοια παθαίνομεν αυτά και θα μας φάνε και τα κεφάλια μας· κι οι ενωθόμενοι απόσους ίσως και σωθόμενοι. Τον Καλλέργη κι ἀλλούς τους έκαναν εδορίαν, εμάς θα μας φάνε». Κι ενωθήμασεν πίσου τον Μάρτιον μήτα το 1845.¹⁶⁹

Το δεύτερο τάξι, ζύνιο με ασημένια στεφάνη και αργυρό έλασμα στον εσωτερικό ομφαλό, χρονολογήμενο επαρκίων (1850), αντιπροσωπεύει τη ροή του Μακρυγιάννη προς τις συμβολικές παραστάσεις (λιοντάρι φτερωτό, φτερωτός δράκοντας, θηρίο λεοντόμορφο κλπ). Θα πρέπει να υποθέσουμε ότι η έκφραση μέσω συμβόλων του ήταν προσφυλή καθώς φίνεται πχ. από το θεματολόγιο του θοτοσάλιου ψηφιδωτού της αυλής του που γίνεται με πρωστική του επιλογή (την περίπτωση αυτή τα σύμβολα απαριθμούνται και ερμηνεύονται από τον ίδιο).¹⁷⁰

Θεματολόγιο συμβολικού χαρακτήρα απαντάται επίσης στο καριοφίλι του (Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, αριθμ. αντικ. 3718) όπου στη πλάκη διακρίνονται δικέφαλος, ανδρικές μορφές, δράκοντες, φίδια, ελάφια. Το ίδιο πνεύμα, άλλωστε, διέτει ορισμένα σημεία των γραπτών του κειμένων όπου ορισμένα σύμβολα ταυτίζονται προς εκείνα της κούπας όπως πχ. το λιοντάρι, θέμα απαντώμενο στη ζύνικη κούπα:

«Τότε ανοίγει η πόρτα και δηγαίνει ένα λιοντάρι από μέσο και είχε και κορόνα εις το κεφάλι»¹⁷¹ ή «τότε βλέπει εις τον ύπνο μου ένα λιοντάρι με μίαν μεγάλη ουρά, ήθελε να μας φαγεί, και με την ουρά του μας τύλιγε και μας πήγαινε εις το σώμα του να μας ρουφήσει»¹⁷².

Οι λέξεις συσπλαχνία / νεκρανάστασις / αμφτωλοί / δέδα της παντοδυναμίας που απαντούν στην επιγραφή της στεφάνης της ζύνικης κούπας ταιριάζουν απόλυτα με το γενικότερο ύψος του χειρογράφου των Οραμάτων, και αποτελούν, πιστεύων, στοιχεία ενιακήτηκής της γνησιότητας του κειμένου.

Την εποχή της γραφής του, αφόρητο πόνοι που πρόσχρονταν από πάλιες αγάρτευσες πλήγες, περιέποι που τον δασάνιζαν συχνά αλλά και η πυρία του για την κατάφορη αδικία και την ιδιοτέλεια φορέων κρατικής δύναμης τον πλησιάζουν ακόμα περισσότερο προς τα θεία - παρ' όλο που σε όλο το φάσμα του έργου του προβάλλεται με σαφήνεια η οκρατη-

θηροκευτικότητά του, χρονολογούμενη, άλλωστε, από τη νεαρή του ηλικία: «Από ενού χρονού παιδί με εουντήθισαν οι γονεί να κάνω μετάνοιες και μ' ελεγάν· ‐Κάνε μετάνοιες να πάσης περδικόπουλα». Πήγαιναν εκείνοι μούφερναν περδικόπουλα και μόλεγάν· ‐Για, έκαμες μετάνοιες και τάπισες». Και εσυνήθισα με τούτον τον τρόπον και έκανα μετάνοιες»¹⁷³.

Η δύναμη της πάτησης θα τον στηρίξει και σ' αυτήν θα αποδώσει οιαδήποτε ευσούνα κατάληξη για την πατρίδα ή την οικογένεια. Η ευγενώμοναν του θα εκφράσει με συνεχείς προσευχές και μετάνοιες που όχι μόνον θα ανακουφίσουν το προσωπικό του δράμα, αλλά και θα ερμηνεύσουν το ορμάτα του και τις συνομιλίες του με τους αγίους στα ονείρα του. Μνεία του συγκεκριμένου αντικειμένου (‐κούπα‐ την μια φορά, ‐τάι - την άλλη) γίνεται από τον ίδιο τον Μακρυγιάννη στα κείμενά του: στα Απομνημονεύματα: «και μ' ονόμασαν τάσιο φαρφαρένιον μαλόντυ»¹⁷⁴ και στα Οράματα:

«Τελειώνοντας η βάφτιση, πρόσταξε τον άγιον Ταΐρχη και έβαλε εκείνα τα λαμπτρά πράματα απάνω εις το τραπέζι, και έβαλε και πέντε κουπές, και την μίαν την σταύρωσε ο Σωτήρας, και ο άγιος επίε της γυναικός; με αυτείνη να πιει ο Μακρυγιάννης τότε πήρα την ευλογημένη κούπα και πρώτο επις είδος του Θεού και της θαυματείας του, και η ευκή του και της επιτλαχνίας του ν' αναστήσει την πατρίδα μας και θρησκεία μας· και έπιαν δολοί, απάνω και κάτω, δο- ήταν»¹⁷⁵.

Η ιδιαίτερη σχέση του Μακρυγιάννη με τις κούπες του που αποτελούν τημῆτα του γενικότερου εξοπλισμού των Νεοελλήνων αγνωστών θα πρέπει να εξεταστεί γενικότερα, σε συν-άρτηση με τη σχέση του προς τα άπλιτα του, μια σχέση ‐πρωστική‐ χρονολογημένη από την περίοδο της πρώτης νεότητάς του που πιστοποιείται σε πολλά σημεία των έργων του:

«αγόρασα σπίτι εκεί και υποστατικά, και χρημάτα, του Θεού την ευλογία, και άρματα οπού δεν τα ‐χε άλλος εκεί»¹⁷⁶.

«Τότε έφκιασα ντυσφέκι ασπέμνιον, πιστοίλες και άρματα και ένα καντήλα καλό. Και αρματώμενος καλό και συγχρημένος το πήρα και πήγαινε εις τον προστάτη μου και ευεργέτη μου και αλιθινών φίλων, τον Αι-Γίαννη, και αύξεται ως την σήμερον - έχω και τ' άνομά μου γράμμενο εις το καντήλι»¹⁷⁷.

«Τούτα τ' άρματα δεν μου τα ντρόπιασε ο Θεός, οπού τάχω από δεκα-

πέντε χρονών παιδί - θέλει να μου τα ντροπιάσει ο Κυβερνήτης της πατρίδας μου. Λάθε τα (έβγαλα το σπαθί, τις πιστοίλες τάβαλα στο τραπέζι). Κάμη μου όρκο ότι δεν με ντροπιάζεις κι έτι τα βαίνω απάνω μου». Τότε μόκαμεν όρκον και τα πήρα κι έφυγα».¹⁷⁸

Τα όπλα νοιώθει όντα «έμψυχα»: «Έγγ χωρὶς ντυσφέκι τι νάκανα; Και το λυπόμουν»¹⁷⁹

«Και όλοι οι απόστολοι ενώθηκαν εις τα κόκκινα και κοντά φορέματα και πήραν το σπαθί μου και το ευλόγησαν μπρος εις τις εικόνες, και η αγιά Κατερίνη του κρέμασε ένα χρυσό τριαντάφυλλον»¹⁸⁰.

«Τα είχα εις τον οντά (τα όπλα) οπού ν' αιν οι εικόνες, και τότε τα πήραν και τα ευλογήσαν αυτά, και το σπαθί μου, και τον έβαλε η αια-Κατερίνη και μιαν χρυσή φούρτα...»¹⁸¹

Τα τάσια του Μακρυγιάννη, απότες αποδείξεις μιας αρραγούς καλλιτεχνικής και πολιτιστικής ενότητας στα μέσα του 19ου αι., λειτουργούν ταυτόχρονα σαν συστήματα σταντακλάσεων ιστορικών στιγμών και συντελούν στην ανασυγκρότηση μιας εωστερκής πραγματικότητας, απαραιτητής για μια γενικότερη θέσα της νεοελληνικής φυσιογνωμίας όπως αυτή δινεται μέσα από εδφαία - «υποθήκες» του «γραφικού» αγωνιστή:

«Αδελφοί οι αναγνώστες, ούτε δόξες θέλω, ούτε τις ζητώ - ούτε μου δίνουν. Και δια κείνο τραβήχτηκα και σκαλίζω τον κήπο μου όταν έιαν γερός, ειδέ φυλάγω το στρώμα μου. Του αναθέματος να είμαι και ένω διοτίλεια δια δόσους μιλού εδώ μέσα. Η πατρίδα, η θρησκεία, η θηβική εις την κοινωνία είναι το πλέον αγαπημένον εις τον άνθρωπον τον τίμον. Εις αυτήν την κοινωνία Βα ζήω κι' εγώ και τα παιδά μου και δεν μου μένει ελπίδα και φωνάζω. Και δι' αυτό γράφω απελέκτητα γράμματα, όχι όμως να λείπει από αυτά η αλθεία...»¹⁸²

«Το λοιπόν, από θέλωμα το λίγον να γένη μεγάλον πρέπει να επανέμενω δέον, ν' αγαπάμε πατρίδα: νάχωνεν αρετή τα παιδιά μας να τα μαθαινωμένων γράμματα κι θηβική. Αυτό μου κόβει το κεφάλι μου και λέω...»¹⁸³

Σημ. Εκφράζονται θερμές ευχαριστίες προς το Διοικητικό Συμβούλιο της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας, και ιδιαίτερα στους κ.κ. Ι. Μαζαράκη - Ανιάν, γενικό γραμματέα, και Μαρία Μινώτου, επιμελήτρια του Εθνικού και Ιστορικού Μουσείου, για την πρόθυμη εξυπέρτηση κατά τη διάρκεια της μελέτης.

Σημειώσεις

Οι παραπομπές γίνονται επίς παρακάτω εκδό-

σεις: 1) Στρατηγού Μακρυγιάννη, Απομνημονέματα Κέρκυρα, Εισαγγήγη Σημειώσεις Γεννήθ Βλαχούδην, τ. Α., Β. 1947? 2) Στρατηγού Μακρυγιάννη, Όραματα και Θάματα. Μεταγραφή Αγγ. Παπαδόπουλου.

1 Απον. Β., σ. ο. 167, στρ. α.

2 Η Π. Ανδρίου, Επιδημολογικό Λεξικό της κοινής Νεοελλήνης, 1967?, σ. 361.

3 Του ίδιου ό. π. ο 169 Εμανουὴλ Κιριακός Λεξικό της Μεσοαρχικής Ελληνικής Δημόσους Γραμματείας 1100-1669. Η 1982 λ. κοινή ή λατ. σύριγχος, σύρρα, σύρρης όπου σημειωνούνται αναφορικά με το σκέψεως οι ακόλουθες εργασίες: 1) ποτήρι, κύπελλο 8) το περιεργότερον του ποτηρίου 2) αγγείο μεγάλο δοχείο 3 α τηλόν πιάτο 8) πιάτα 4) λυχνός, «ποτήρι» καντήλος.

4 Δ. Λαζαρίδηπουλού, Ποινική της Ρούμελης 1930, σ. 18.

5 Αρχαιολογίς θέρας: χωρίς λαβές αντιστοιχού μόντοι με μαστί θάυτο με δύο κλιτ.

6 -Σπαράκικην- κούπα που αγοράστηκε από κάποιο πρόσωπο της πόλης Σπάρακος βλ. Μαλίνης Ι. Σαλόνιου, Τραγούδια, μοραλόγια και λαζαράκια Λαογραφία Θ. 1926, σ. 157.

7 Αναφορά σε μαρμάρινη «κούπα» προφανώς «γύρων» της μονής Επιτροποιών που διδηνη πρασίνωσα την λένε παντεξέρνα: Ι. Σταματοπούλου, Ονοματολογία, Χαρογραφία Στ. 1917, σ. 436.

8 Πρίλα, το επαναστατώνουν Βενιζελούγικο στις πολιάρες (Σενάριο) και το περιετηδικό ίππο του Νικ. Φ. Τζεβέλα του Εθνικού και Ιστορικού Μουσείου. Κατερίνας Κορρέ, Η ανθρώπινη κεφαλή θέμα αποτροπικό στη Νεοελληνική Λαϊκή Τέχνη 1978, σσ. 213, 227.

9 Της ίδιας. Οι παλάσκες του Εθνικού Ιστορικού Μουσείου, Δελτίον της Ιστορική και Εθνολογικής Έταιρειας της Ελλάδος 27 1984, σσ. 11-12 (ανάτ.)

10 Δ. Αρβανιτού, Συλλογή δημόδων ασάτων της Κέρκυρας 1880, σ. 26.

11 Του Ιερού, ό. π. α. 41. 12 Του ιερού, ό. π. α. 43.

13 Ν. Γ. Πολιτού, Εκλογοί από τα τραγούδια του ελληνικού λαού 1969?, σ. 73.

14 Για τον γυιό του ο Μακρυγιάννης φρέσι στο Όραματα ό. π. 130 -και όντως εγγενήθη και τον βαρύτερον Χρίστο (το Κίτρον είναι το λαϊκό του Χριστού) και μας τον χάρος ο Θέος-

15 Απον. Β., ό. π. α. 141. 16 Απον. Β., ό. π. α. 141.

17 Όραμ. ό. π. α. 161. 18 Όραμ. ό. π. α. 174. 19 Όραμ. ό. π. α. 207-118. 20 Όραμ. ό. π. α. 184. 21 Όραμ. ό. π. α. 209. 22 Απον. Β., ό. π. α. 143. 23 Απον. Β., ό. π. α. 63α. 24 Απον. Β., ό. π. α. 63. 25 Όραμ. ό. π. α. 56. 25a Όραμ. ό. π. α. 117. 26 Απον. Β., ό. π. α. 40.

27 Απον. Β., ό. π. α. 51. 28 και Όραμ. ό. π. α. 180-181, 186.

28 Απον. Β., ό. π. α. 54-55. 29 Απον. Β., ό. π. α. 53. 30 Απον. Β., ό. π. α. 54.

31 θ. Κατερίνας Κορρέ, Η ανθρώπινη κεφαλή θέμα αποτροπικό, ό. π. α. 209-234, 274-275, 299, 305, 312-314 της ίδιας, οι παλάσκες του Εθνικού και Ιστορικού Μουσείου, ό. π. α. 19, 32-36 (ανάτ.)

32 Της δύος, Η ανθρώπινη κεφαλή θέμα αποτροπικό, ό. π. α. 96-98, 209-210 (ανάτ.)

33 Της ίδιας. Η ανθρώπινη κεφαλή θέμα αποτροπικό, ό. π. α. 96, 213.

34 Της ίδιας. Η ανθρώπινη κεφαλή θέμα αποτροπικό, ό. π. α. 97-99.

35 Της ίδιας. Η ανθρώπινη κεφαλή θέμα αποτροπικό, ό. π. α. 106, 232.

36 Όραμ. ό. π. α. 51.

37 Κατερίνας Κορρέ, Η ανθρώπινη κεφαλή, ό. π. α. 106, 232.

38 Ι. Τραγούδι-Αγγ. Κέκκος, Ερμηνευτικό 1980, σ. 191, πλ. 111. 39 Όραμ. ό. π. α. 95, 182. 40 Όραμ. ό. π. α. 182. 41 Όραμ. ό. π. α. 183. 42 Όραμ. ό. π. α. 189. 43 Όραμ. ό. π. α. 69. 44 Όραμ. ό. π. α. 69. 45 Όραμ. ό. π. α. 58. 46 Απον. Β., ό. π. α. 204. 47 Όραμ. ό. π. α. 72. 48 Απον. Β., ό. π. α. 25. 49 Απον. Β., ό. π. α. 228-229. 50 Απον. Β., ό. π. α. 230. 51 Απον. Β., ό. π. α. 235. 52 Απον. Β., ό. π. α. 236.

53 Όραμ. ό. π. α. 41. 54 Όραμ. ό. π. α. 42. 55 Απον. Β., ό. π. α. 229. 56 Απον. Β., ό. π. α. 138. 57 Όραμ. ό. π. α. 157-158. 58 Όραμ. ό. π. α. 161.

59 Απον. Β., ό. π. α. 66. 60 Όραμ. ό. π. α. 198. 61 Όραμ. ό. π. α. 160. 62 Όραμ. ό. π. α. 139. 63 Όραμ. ό. π. α. 156. 64 Όραμ. ό. π. α. 158. 65 Όραμ. ό. π. α.

54. 66 Όραμ. ό. π. α. 54. 67 Όραμ. ό. π. α. 53. 68 Όραμ. ό. π. α. 78. 69 Όραμ. ό. π. α. 62. 70 Απον. Β., ό. π. α. 57. 71 Απον. Β., ό. π. α. 60. 72 Όραμ. ό. π. α. 51. 73 Απον. Β., ό. π. α. 232. 74 Απον. Β., ό. π. α. 140. 75 Άπον. Β., ό. π. α. 162. 76 Άπον. Β., ό. π. α. 163. 77 Άπον. Β., ό. π. α. 109. 78 Όραμ. ό. π. α. 81 Όραμ. ό. π. α. 111. 82 Όραμ. ό. π. α. 43. 83 Όραμ. ό. π. α. 64. 84 Όραμ. ό. π. α. 68. 85 Άπον. Β., ό. π. α. 107. 86 Όραμ. ό. π. α. 134. 87 Άπον. Β., ό. π. α. 217. 88 Όραμ. ό. π. α. 216. 89 Όραμ. ό. π. α. 141. 218. 90 Όραμ. ό. π. α. 209. 91 Όραμ. ό. π. α. 215. 92 Όραμ. ό. π. α. 87. 215. 93 Όραμ. ό. π. α. 44. 94 Άπον. Β., ό. π. α. 135. 95 Άπον. Β., ό. π. α. 160. 96 Άπον. Β., ό. π. α. 164. 97 Όραμ. ό. π. α. 79. 98 Όραμ. ό. π. α. 201. 99 Όραμ. ό. π. α. 45. 100 Όραμ. ό. π. α. 101. 102 Όραμ. ό. π. α. 109. 102 Όραμ. ό. π. α. 111. 103 Όραμ. ό. π. α. 104. 104 Όραμ. ό. π. α. 105. 105 Όραμ. ό. π. α. 201. 106 Άπον. Β., ό. π. α. 228. 107 Όραμ. ό. π. α. 42. 108 Όραμ. ό. π. α. 63. 109 Όραμ. ό. π. α. 79. 110 Όραμ. ό. π. α. 79. 111 Όραμ. ό. π. α. 94. 112 Όραμ. ό. π. α. 102-103. 113 Όραμ. ό. π. α. 116. 114 Όραμ. ό. π. α. 208. 115 Όραμ. ό. π. α. 42. 117 Όραμ. ό. π. α. 92-93. 117 Όραμ. ό. π. α. 41. 118 Όραμ. ό. π. α. 38. 119 Όραμ. ό. π. α. 97. 120 Όραμ. ό. π. α. 79. 121 Όραμ. ό. π. α. 130. 122 Όραμ. ό. π. α. 127. 123 Όραμ. ό. π. α. 217. 124 Όραμ. ό. π. α. 150. 125 Άπον. Α., ό. π. α. 239. 126 Όραμ. ό. π. α. 128. 127 Όραμ. ό. π. α. 154. 128 Όραμ. ό. π. α. 164. 129 Όραμ. ό. π. α. 130 Όραμ. ό. π. α. 151. 131 Όραμ. ό. π. α. 157. 132 Όραμ. ό. π. α. 158. 133 Όραμ. ό. π. α. 163. 134 Όραμ. ό. π. α. 162. 135 Όραμ. ό. π. α. 173. 136 Όραμ. ό. π. α. 163. 137 Όραμ. ό. π. α. 198. 138 Όραμ. ό. π. α. 164. 139 Όραμ. ό. π. α. 196. 140 Όραμ. ό. π. α. 158. 141 Όραμ. ό. π. α. 167. 142 Όραμ. ό. π. α. 158. 143 Όραμ. ό. π. α. 159. 144 Όραμ. ό. π. α. 160. 145 Όραμ. ό. π. α. 161. 146 Όραμ. ό. π. α. 163. 147 Όραμ. ό. π. α. 156. 148 Όραμ. ό. π. α. 156. 149 Όραμ. ό. π. α. 157. 150 Όραμ. ό. π. α. 161. 151 Όραμ. ό. π. α. 41. 152 Όραμ. ό. π. α. 154. 153 Όραμ. ό. π. α.

144 Κατερίνας Κορρέ, Οι παλάσκες του Εθνικού Ιστορικού Μουσείου, ό. π. α. 22-23, 33 (ανάτ.)

155 Της ίδιας. Οι παλάσκες του Εθνικού Ιστορικού Μουσείου, ό. π. α. 17 (ανάτ.)

156 Κατερίνας Κορρέ, Η ανθρώπινη κεφαλή θέμα αποτροπικό, σ. 105. Οι παλάσκες του Εθνικού Ιστορικού Μουσείου, ό. π. α. 18-Δ. ΔΙ ΧΕΙΡΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΒΑΛΑΡΟΥΚΟΣ ΚΑΛΑΡΙΤΟΥ-

157 ΒΑ. Κατερίνας Κορρέ, Νεοελληνικό Αρχυπόλευκο Εργοστάσιο, Ο Νεοελληνικός τεχνών της Αρχαιότητας, Αρχείο 9, 1980, σσ. 89-90.

158 Της ίδιας, Βαλαρούκος Καλαρίτος και Νεοελληνικό Αρχείο, Ζυγός 51, 1982, ε. 62.

159 Απον. Α. ό. π. α. 117. 160 Όραμ. ό. π. α. 139. 161 Όραμ. ό. π. α. 140. 162 Απον. Β., ό. π. α. 126. 163 Απον. Β., ό. π. α. 129. 130. 132. 134. 164 Απον. Β., ό. π. α. 111-143, απορροφή. 165 Απον. Β., ό. π. α. 166 Απον. Β., ό. π. α. 161. 167 Απον. Β., ό. π. α. 152. 168 Απον. Β., ό. π. α. 145. 169 Απον. Β., ό. π. α. 183. 170 Απον. Β., ό. π. α. 100. 171 Όραμ. ό. π. α. 175. 172 Όραμ. ό. π. α. 92. 173 Απον. Β., ό. π. α. 176. 173 Όραμ. ό. π. α. 63. 174 Όραμ. ό. π. α. 175. 176 Όραμ. ό. π. α. 168. 177 Όραμ. ό. π. α. 169. 178 Όραμ. ό. π. α. 179. 180 Όραμ. ό. π. α. 61. 181 Όραμ. ό. π. α. 165. 180 Όραμ. ό. π. α. 62. 182 Απον. Β., ό. π. α. 167. 183 Απον. Β., ό. π. α. 169.

The Cups of Makrygiannis

K. Zographou - Korre

The *tassia* (= cups) of Makrygiannis, eponymous objects of multiple value and importance, since they were personal utensils of this famous fighter of modern Greece, are for the first time published with the solemn ambition to be widely known as examples of a special historic, folk and artistic significance.

The correlation between Makrygiannis' texts and his cups produces inter-

esting results, because it reveals the close connection of objects and written testimonies.

The *tassi* (τάσι, το: cup; Turkish, tas) or κούπα (κούπα, η : Latin, cupa) or κίκαρη (on Mount Agrapha) a shallow, hemispherical, usually handless, vessel with vertical or slanting sides, with or without an ophthalma on its inner bottom and with a separate or embodied base, is one of the basic liquid containing utensils (water, wine, milk).

The *tassi*, a functional vessel closely related with the modern Greek's everyday life becomes a distinct object in the various aspects of folk life: in the folk poetry and song frequent reference is made not only to the material it is made of (silver, glass, crystal, china), the provenance, the use (winecup, water-cup), the colour; there is also an eloquent admiration for its overall appearance, richly and elaborately decorated as it usually was.

The cup (*tassi*) -in the case of the independence fighters of 1821- is part of a *takimi* (=set) along with the rest of the armor. It is very significant that similar or related decorative themes embellish both armor and cups, a connection which indicates as probable that such a commission was executed by the same artist in one and the same 'silver smith's workshop. Therefore, the relations in style and repertoire that associate such 'groups' of objects are only natural.

Frequent is the reference of the cup in the *kleftiko* folk song, which represents a rich source of information on the armor of the fighters of 1821. In this category of songs the cup is considered to be a valuable vessel used, mainly, for drinking wine or water from it.

The cups of Makrygiannis are included in the group of objects used by the fighters of 1821. They belong to the collections of the National and Historic Museum (nos. 3730 and 3732 respectively) and are «monuments» not only of the Neohellenic traditional Art, but also of the History of Modern Hellenism. The general's cups were donated, along with other souvenirs of the fighter, to the National and Historic Museum by his son, general Kostas Makrygiannis (1848-1948).

Thus, the cups of Makrygiannis, like many other exhibits of this Museum, are utensils of multiple value and interest: being eponymous they form, along with the rest objects belonging to the general, a group of special significance from the aesthetic-artistic as well as from the folk and historic point of view.